

Tautosakos darbai 68, 2024, p. 73–100
ISSN 1392-2831 | eISSN 2783-6827
DOI: <https://doi.org/10.51554/TD.24.68.05>

Petro Klimo kalbinės nuostatos ir veikla. Diplomato rašomoji kalba asmeninėje korespondencijoje

DEIMANTĖ AIDUKAITĖ-MIKELIONIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

<https://ror.org/011v22a28>

deimante.aidukaite@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1916-8845>

SANTRAUKA. Diplomato Petro Klimo epistolinis palikimas vertingas ne tik norint pažinti tarpukario Lietuvos ir Europos geopolitines, socialines, kultūrinės realijas – tai ir reikšmingas rankraštytas, leidžiantis sekti rašomosios kalbos kaitą. Įvertinus šiuolaikiniame mokslo diskurse menkai pristatytą P. Klimo veiklos lauką – pastangas kaupti gyvosios kalbos išteklius, stiprinti lietuvių kalbos prestižą, spręsti jos tobulinimo klausimus – identifikuotos charakteringos diplomato rašomosios kalbos ypatybės, sudarytas paremių rinkinys. Tyrimas paremtas iki šiol jokių aspektu netyrinėtais P. Klimo laiškais žmonai Bronislavai.

Išanalizavus diplomato asmeninius tekstus, buvo pastebėtos ortografijos varijavimo tendencijos, priežastys, netgi tautinės nuostatos, atsispininčios rašybos modifikacijose. Iš korespondencijos pagrindu sudaryto priedo išryškėja, kad P. Klimas dažnai tame pačiame kalbos sraute įterpdavo paremių, prancūzų kalbos žodžių, savų naujadarų, sudarytų pagal lietuvių kalbai įprastus darybos modelius. Taip sukūrė savitą, unikalų rašto kalbos stilių, darniai sujungiantį tradicinį liaudiškąjį ir modernųjį vakarietiškojį dėmenis.

RAKTAŽODŽIAI. Petras Klimas, egodokumentas, rašomoji kalba, paremija.

Linguistic Attitudes and Activities of Petras Klimas. Diplomat's Written Language in Private Correspondence

ABSTRACT. The epistolary legacy of diplomat Petras Klimas is valuable not only in terms of disclosing the geopolitical, social and cultural reality of the interwar Lithuania and Europe, but also as an important corpus of manuscripts enabling us to trace the development of the written language. Having evaluated the field of P. Klimas' activities that is currently rather overlooked by the modern scholarly discourse, i. e. his endeavors to accumulate the resources

Received: 16/09/2024. **Accepted:** 05/11/2024

Copyright © Deimantė Aidukaitė-Mikelionienė, 2024. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

of the living language, to enhance the prestige of the Lithuanian language, and to solve issues related to its development, the author of the article identified the typical features of his written language and compiled a collection of paremias. The study is based on a hitherto unanalyzed correspondence of P. Klimas and his wife Bronislava Klimienė.

An analysis of his personal writings has brought to light orthographical variations and causes, as well as the national attitudes reflected in his modified spelling. P. Klimas, it turns out, often inserted paremia, various French words and even words of his own making following Lithuanian standard word-formation, into his speech. This has allowed him to shape a unique, distinctive prose style that merges traditional (ethnic) and modern (Western) elements.

KEYWORDS: Petras Klimas, egodocument, written language, paremia.

[...] *metas visiems galutinai atsikratyti visokių,
seniau įkalbėtų pasakų, jog lietuvių kalba esanti menkesnė
už kitas kalbas, arba jog ji tegalinti būti tik prasčiokų kalba.
Juk visos kalbos yra drauge ir prasčiokų kalbos!*¹

ĮVADINĖS PASTABOS

Petras (Damijonas) Klimas – vienas iš ilgiausiai pirmosios nepriklausomos Lietuvos Respublikos (toliau – LR) diplomatinėje tarnyboje veikusių pareigūnų, jo išlikusi asmeninių diplomatų dokumentų kolekcija yra gausiausia. Epistolinis P. Klimo palikimas vertingas ne tik pažindinantis su laikmečio geopolitinėmis, socialinėmis, kultūrinėmis realijomis – tai svarbus šaltinis norint pasekti rašomosios kalbos kaitą. Juolab kad šis žmogus buvo savojo meto intelektualas, kryptingai mąstęs apie kalbos resursų saugojimą, tobulinimą.

Istorinėje atmintyje P. Klimas pirmiausia siejamas su šalies valstybingumo kūrimu bei ilgamečiu diplomatinio darbu Prancūzijoje (1925–1940). Vis dėlto jo asmenybės universalumas, pažiūrų platumas leidžia kalbėti apie daugiau reikšmingų veiklos aspektų. Šiame straipsnyje aktualizuojama šiuolaikiniame mokslo diskurse mažiau pristatyta viena iš jo veiklos sričių – P. Klimo pastangos stiprinti kalbą, esmingiausią tautą apibrėžiantį dėmenį.

Reikšmingas impulsas atlikti tyrimą taip pat buvo sutuoktinei Bronislavai Klimienei adresuota asmeninė P. Klimo korespondencija, iki šiol netyrinėta jokia aspektu². Įpusėjus 2019-iesiems iš Prancūzijos į Lietuvą perduoti diplomato ego-

.....
1 Taip 1918 m. Vasario 16-osios išvakarėse rašė būsimasis signataras Petras Klimas ([Klimas] P. Kl. 1918: 1).

2 Keliose publikacijose skelbiami P. Klimo laišakai svainei Barborai Lesauskienei (Bukaitė 2011), istorikui Adolfui Šapokai (Selenis 2007), rašytojui kun. Juozui Tumui-Vaižgantui (Iš širdies... 2019).

dokumentai: dienoraštis³, laiškai ir atvirlaiškiai (nuo 2021 m. gruodžio prieinami visuomenei). Tekstai rašyti 1923–1941 m. su pertraukomis. Iš esmės šis periodas sutampa su laiku, kurį lietuvių bendrinės kalbos raidos istorijoje galima laikyti priėmimu visuomenėje. Pagal amerikiečių lingvisto Einaro Haugeno bendrinių kalbų raidos teoriją paskutiniu, ketvirtu, raidos etapu laikomas būtent visuomenės priėmimas⁴. Tyrėjo teigimu, bendrinės kalbos sklaida, priėmimas priklauso nuo jos prestižiškumo (1972: 252). Atsižvelgiant į Lietuvos istorinę raidą, bendrinės lietuvių kalbos priėmimo procesas vyko 1918–1940 m. (Subačius 2004: 115) – šalies nepriklausomybės pradžioje iš dalies prestižine buvo laikoma lenkų kalba.

Gauti tyrimo duomenys gali būti gretinami su dalykinėje srityje rašytais diplomato rankraščiais bei kitų to meto inteligentų rašytiniu palikimu. Tokia analizė teiktų patikimų duomenų bendrinės lietuvių kalbos formavimosi raidos apžvalgai.

Pirmosios nepriklausomos LR laikotarpiu viešojoje erdvėje nuolat eskaluota mintis, kad lietuvių kalbos rašyba yra nepakankamai nuosekli. Ilgai rengtame *Rašybos reformos projekte* (1933) konstatuota, jog tebesama rašybos įvairavimų. Vienintelė aiškiai reglamentuota kalbos vartojimo sritis buvo švietimas. Šiame domene įsakyta vadovautis Jono Jablonskio rašybos tekiniais. Tačiau nėra aiškiai apibrėžta, kokiais rašybos principais vadovavosi to meto inteligentija. Tiriant šią problemą formuluojami tokie klausimai: kokiomis ypatybėmis pasižymėjo P. Klimo asmeninės vartosenos rašto kalba? Kas veikė jo kalbinius pasirinkimus?

Vertinant šiuolaikinius tyrimus matyti, jog P. Klimo veikla, jo rašytinis (spausdintinis) palikimas iki šiol domina tyrėjus. Pastaraisiais metais apie diplomata paskelbtas ne vienas straipsnis (Bukaitė 2016, 2017; Kavaliauskas 2017; Kašėtienė 2018; Makauskytė, Gasparavičienė 2023; Petraitytė 2017), virtualiojoje erdvėje pristatyta bent trejetas išsamiai asmenybę reprezentuojančių parodų [1], [2], [3].

Pristatomo tyrimo objektas – P. Klimo rašomoji kalba, jo tikslas – aprašyti diplomato rašomosios kalbos kaitą. Uždaviniai: 1) pristatyti P. Klimo kalbines pažiūras ir veiklą; 2) identifikuoti charakteringas diplomato rašomosios kalbos ypatybes; 3) sudaryti paremių rinkinį, suformuotą asmeninės korespondencijos pagrindu. Tyrime taikyti analitinis aprašomasis ir gretinamasis metodai: analizuojami ir lyginami skirtingu periodu rašyti P. Klimo rankraščiai.

Tyrimas atliekamas remiantis asmenine P. Klimo korespondencija žmonai B. Mėginaitei-Klimienei. Rankraščiai saugomi Lietuvos centriniame valstybės archyve (toliau – LCVA). Teikiama reprezentatyvi imtis: 429 P. Klimo laiškai ir 145

3 Gyvenimo įvykius P. Klimas fiksavo fragmentiškai. 19 lapų dienoraštis rašytas nenuosekliai: 1923 m. rugsėjo 15 d. – spalio 23 d., 1933 m. balandžio 29 d. – spalio 6–12 d., 1934 m. kovo 15 d., 1936 m. birželio 13 d., 1939 m. spalio 25 d. – lapkričio 2 d. Plačiau aprašoma diplomato paskyrimo į Romą aplinkybės, J. Tumo-Vaižganto mirtis, Lietuvos atstovybės Paryžiuje patarėjo Oskaro Milašiaus pranašystės.

4 Pirmieji trys aspektai: 1) normos pasirinkimas; 2) formos kodifikavimas; 3) funkcijos tobulinimas.

atvirlaiškiai⁵ (640 inventorinių vienetų)⁶, t. y. didžioji dalis visų archyve saugomų asmeninio turinio diplomato dokumentų⁷. Intensyviausias laiškų ir atvirlaiškių rašymo laikas: 1934 m. spalio – 1938 m. spalio.

Šis tyrimas, pretenduojantis suteikti naujų žinių, skaidomas į dvi dalis: pirmoje pristatomi P. Klimo biografiniai duomenys, išryškinantys jo filologines kompetencijas, kalbines nuostatas ir veiklą, apibūdinami asmeninės korespondencijos bruožai (stilius, leksikos ypatybės ir kt.), antroje analizuojamos diplomato rašomosios kalbos ypatybės. Straipsnio pabaigoje teikiamas korespondencijos pagrindu sudarytas iliustratyvus priedas (dėstomas chronologine tvarka) – „Paremijos diplomato Petro Klimo laiškuose“. P. Klimo kalbai savitumo suteikia būtent situaciškai vartojamų patarlių, priežodžių, frazeologinių junginių gausa. Diplomas jų mokėjo daug, dažnai įterpdavo į tekstus ir taip suteikdavo šiems žaismės ir gyvumo. Priede pateikiami duomenys leidžia ne tik išplėsti žinias apie P. Klimo būdą ir aplinką, bet iš dalies teikia galimybę vertinti jo rašomosios kalbos ypatybes. Be to, iš rankraštyno sudarytas paremių rinkinys papildys trumpųjų žanrų tautosakos išteklius.

1. PETRAS KLIMAS: FILOLOGINĖ KOMPETENCIJA IR ASMENINĖ KORESPONDENCIJA

1.1. Filologinė kompetencija

P. Klimas (1891–1969) gimtoji vieta Kušliškiai⁸ – vakarų aukštaičių kauniškių partarmės, XIX a. pab. pasirinktos lietuvių bendrinės kalbos pamatu, arealui priklausanti vietovė. Būsimojo diplomato, gimusio spaudos draudimo metais, ankstyvieji kalbos įgūdžiai formavosi palankioje terpėje – namuose. Tėvas Bernardas Klimas (Klimaševskis) buvo vietos šviesuolis, skaitęs Varšuvos ir Sankt Peterburgo laikraščius, kaimynams talkinęs rašant įvairius raštus, bendradarbiavęs su knygnešiais, lietuviškus leidinius slėpdavęs aviliuose (Klimas 1990: 5).

P. Klimas mokėsi Liudvinavo pradinėje mokykloje, vėliau – Marijampolės gimnazijoje, plečiantis tautiniam sąjūdžiui regione virtusioje lietuviybės židiniu. Vyresnėse gimnazijos klasėse kalbai imlus moksleivis ėmė rašyti į spaudą – pirmajame lietuviškame dienraštyje *Vilniaus žinios* (1904–1909) publikavo literatūros tekstus (Kašėtienė 2018: 156, 158). 1908 m. sausį drauge su bičiuliais gimnazistais išleido pirmąjį laikraščelio *Mokinių draugas* numerį (Bukaitė 2016: 39).

5 Tyrimui teikiamos bylos: PKLŽB I, PKLŽB II, PKLŽB III.

6 Inventorinių vienetų skaičių sudaro laiškai, atvirlaiškiai ir 6 telegramos. Pastarosios dėl itin nedidelės apimtys turinio tyrimui neaktualios.

7 Iš viso LCVA saugoma 977 inventoriniai asmeninės P. Klimo korespondencijos vienetai.

8 Pagal 1891 m. administracinį suskirstymą, priklausė Kalvarijos valsčiui (Suvalkų gubernija), pagal dabartinį – Kalvarijos seniūnijai (Kalvarijos savivaldybė).

Rūpindamasis gyvojo žodinio paveldo saugojimu, P. Klimas fiksavo trumpųjų žanrų tautosakos pavyzdžius. Tai liudija Lietuvių literatūros ir tautosakos rankraštyne saugomas P. Klimo-Vabalėlio⁹ sudarytas devynių puslapių patarlių ir priežodžių rinkinėlis (LMD I 858). Jame užrašytos 144 patarlės ir 100 priežodžių. Demonstruodamas ankstyvą polinkį į humanitariką, P. Klimas trumpoje preambulėje apibrėžė skirtį tarp patarlių ir priežodžių, akcentavo, jog šie gyvosios kalbos resursai būsiantys „[gera medžiaga] lietuvių kalbos pasimokimui“ (LMD I 858). Taip priartino savo nuostatas prie J. Jablonskio, rašiusio: „Pakišdamas rašomajai kalbai savus pavyzdžius, imu jai paveikslu, žinoma, kiek mokėdamas, žmonių kalbą ir jos duodamąsias mums taisykles.“ Kalbininkas pabrėžė, kad taisyklingai vartoti kalbą žmonėms labiausiai padėtų domėjimasis žodine liaudies kūryba, deklaravo esant ryšį tarp tautosakos ir taisyklingos rašomosios kalbos. Todėl, J. Jablonskio vertinimu, svarbus reikalas esąs „[...] skaityti žmonių dainos, pasakos, priežodžių-patarlių, mįslių rinkiniai, semti iš jų rašomajai kalbai žinių [...]“ ([Jablonskis] Rygiškių Jonas 1911: 2, 3).

Anot didžiausio to meto filologinio ir dvasinio autoriteto J. Jablonskio (Raila 2016: 116), svarbu ne tik domėtis, rinkti lietuvių žodinę liaudies kūrybą, bet ir ją sukauptą skleisti. Todėl fiksuotus paremių pavyzdžius P. Klimas publikavo *Lietuvos žinių* redakcijos leistame literatūros ir mokslo priede *Aušrinė* (1910–1914)¹⁰. Leidinyje pabrėžė, kokios ypatingos esančios patarlės: „Liaudyje patarlės yra vienišeliu ‘kodeksu’, sulig kurio ji elgiasi ir tvarko savo gyvenimą bei ūkį“ ([Klimas] Vabalėlis 1910: 22–23). Matyt, tautosakos rinkėjo patirtis ir toliau veikė rašto kultūrą: išlikusioje asmeninėje korespondencijoje matyti, jog P. Klimas tam tikroje situacijoje meistriškai pavartodavo kurią nors paremią (žr. priedą).

Baigęs teisę Maskvos imperatoriškajame universitete, 1915 m. jis grįžo į Vilnių ir netruko įsilieti į visuomeninį gyvenimą – ėmėsi rengti politinius dokumentus¹¹, gimnazijų vadovėlius, rašė istorines studijas. Įvairiapusė patirtis formavo preciziškos minties raiškos ir tekstų redagavimo įgūdžius. Viešojoje erdvėje P. Klimas įsitraukė į svarstymus dėl lietuvių kalbos rašybos reformos. Skeptiškai vertindamas anuometes „ortografinės idėjas“, ypač nosinių balsių atsisakymą, demokratų partijos leistame laikraštyje *Lietuvos žinios* jis pabrėžė:

[...] yra mums daug savotiškųjų lietuvių kultūros ypatybių, tai atsiranda dar nauji „kryžiuočiai“, kurie nori lietuvių kalbą išprausti į paprastą latinų kalbos alfabetą. [...] Jeigu

9 Šiuo slapyvardžiu P. Klimas prisistatė 1908 m. dienraštyje *Vilniaus žinios* išspausdintame pirmajame didesnės apimties tekste – feljetone „Kalėdos – kam linksma, o kam bėdos“.

10 Leidinyje kėlė ambicingą tikslą – „surinkti visas patarles – priežodžius, kurie tik yra lietuvių kalboj“ ([„Aušrinė“ redakcija] 1910: 30).

11 1917 m. rugsėjį, po Lietuvių konferencijos, buvo išrinktas Prezidiumas, vienu iš jo sekretorių tapo P. Klimas. Beveik per 5 Prezidiumo darbo mėnesius P. Klimas parengė dalį Lietuvos Tarybos posėdžių stenogramų ir kitų dokumentų (Bukaitė 2017: 8–9).

mes nenorime šandie išradinėti visiškai savarankiškojo ir visus mūsų kalbos reikalus patenkinančio lietuviškojo alfabeto, – tai vienintelis išėjimas – taip papildyti latinų alfabetas, kad jis galėtų tikti ir mūsų kalbos garsams pažymėti. Tam ir pramanė lietuvių kalbos žinovai a, e, i, u, y, ū ir dar kitus ženklus, be kurių lietuvių kalba – ne lietuvių, o rašyta – antmestas netikęs kalbos padarinys. Aš dar suprantu tuos reformatorius, kurie a nori padaryti â, y – î... Čia kalbos dvasia ir ypatybės lieka, palyginti, nepaliestos. Reforma kliudo daugiau pačių raidžių formą. Bet kam šandie ta forma mainyti? Kad Lenkų Unija suiro... (Klimas 1915: 2).

P. Klimas, laikydamas save konservatyvių nuostatų žmogumi, manė, jog toks rašybos supaprastinimas tėra kompromisas, siūlomas raštingumo stokojančiai visuomenės daliai. Išlygas linko daryti vienus diakritinius ženklus keičiant kitais – taip esą neprarandama „lietuvių kalbos dvasia ir muzika“. Viešai išsakyta pozicija išgrynina kitą aspektą – polinkį perimti Mažosios Lietuvos filosofo, rašytojo ir kultūros veikėjo Vydūno savito raidyno rašmenis *â, ê, î, û* (VVLKP: 3–4), to meto inteligentijai (Didžiosios Lietuvos) neatrodžiusius įtaigiai. Vydūno teikiniai naujai įvertinti tik 4-ajame dešimtmetyje¹², daug diskutuojant apie rašybos reformą. Deja, šiuokart P. Klimo pozicija liko neišsakyta – po 1923 m. rugsėjo į disputus diplomatas viešai neįsitraukė.

P. Klimas dirbo 1907 m. Jono Basanavičiaus įsteigtos Lietuvių mokslo draugijos Vadovėlių rengimo komisijoje. Turėdamas tokios patirties, jis galėjo tapti keletu leidinių lietuviškoms mokykloms autoriumi. Pasirodė du jo rengti filologinės krypties leidiniai, ilgainiui jie buvo tiražuojami. 1915–1916 m. išleisti vadovėliai: *Lietuvių kalbos sintaksė* (PKLKS; iki 1932 m. perleista 8 kartus), parašyta naudojantis Rygiškių Jono sintaksės turiniu, ir literatūros chrestomatija *Skaitymų knyga* [lietuvių kalbos pamokoms] (6 laida pasirodė 1929 metais). Tad P. Klimas, kaip vienas iš vadovėlių autorių, prisidėjo prie to, kad ne vienai moksleivių ir pedagogų kartai mokyti padėjo būtent jo rengta literatūra.

Regis, P. Klimo lingvistinėmis kompetencijomis buvo pasitikima. 1918 m. rašytojo Liudo Giros išleisto *Lietuvių rašybos vadovėlio* prakalboje dėkojama:

Baigdamas turiu dar tarti padėkos žodį gerb. P. Klimui, kuris nepasišykštėjo pasidalinti su manim savo žiniomis rašybos dalykuose ir tuo būdu padėjo man ne vieną abejojamąjį klausimą išrišti taip, kaip jie yra šiame vadovėlyje nustatyti (LGLRV: 6).

1917 m. rugsėjį – 1918 m. gegužę P. Klimas tapo pirmuoju ir tikruoju *Lietuvos aid*¹³ redaktoriumi. Nors dienraštyje šios pareigos priskiriamos Antanui Smetonai,

12 Vydūno idėjoms pritarė dvasininkas ir visuomenės veikėjas Adomas Jakštas, pedagogai Antanas Jonikaitis, Juozas Lazauskas ir Antanas Busilas.

13 Iki 1918 m. pabaigos buvo Lietuvos Tarybos, 1928–1940 m. birželio 17 d. – Lietuvių tautininkų sąjungos laikraštis.

o P. Klimas nurodomas tik kaip *artimasis bendradarbis*, tyrėjų vertinimu, būtent jis formavo leidinio kryptį ir dvasią (Bukaitė 2017: 6–7; Voverienė 2006). Vienu iš svarbesnių tautos uždavinių laikė lietuvių bendrinės kalbos tvarkybos, jos nuoseklumo klausimą. Todėl valstybingumą atkuriančios Lietuvos išvakarėse žadino filologų bendruomenės (kalbininkų, mokytojų) siekį – imtis vienodinti rašto kalbą:

Kiekviena tautinė kultūros vienata privalo turėti bendrą, vienodą, tikslią rašto kalbą [išskirta tekste – D. A.-M.], vienodai rašomą. Valstybės gyvenime tatai bus tas siūlas, kurs visus narius riš į tvarkingą kultūros bendrovę ([Klimas] P. Kl. 1918: 1–2).

Tad bendrinę rašomąją kalbą jis suvokė kaip esminį dalyką, siejantį modernią visuomenę.

Simboliška (ar siekta sąmoningai?), kad Lietuvos *aido* numeryje, kuriame Lietuvos Taryba skelbė šalies nepriklausomybės aktą, pasirodė pranešimas, nurodantis pagrindinę literatūrą¹⁴ norintiesiems išmokti taisyklingai rašyti gimtąja kalba: „[...] kadangi Rygiškių Jono knyga yra sunkokai išdėstyta ir dabar jau išparduota, tai lengviau yra naudotis P. Klimo [išskirta tekste – D. A.-M.] Lietuvių kalbos sintakse (išl. Vilniuje, Lietuvių Mokslo D-jos)“ ([Redakcija] 1918: 4). Kadangi P. Klimas ir formavo minimo dienraščio turinį, ši žinia rodytų, jog pradėdant naują šalies valstybingumo etapą ne tik suvokta gimtakalbių raštingumo būtinybė, bet ir į(si)vertintas paties P. Klimo indėlis į bendrinę lietuvių kalbą, jos tobulinimą.

Kitas lietuvių kalbos įtvirtinimo periodas nepriklausomos LR laikotarpiu prasidėjo 1922–aisiais (Pupkis 2019: 4, Venckienė 2022: 10). Tada Lietuvos Konstitucijoje lietuvių kalbai buvo suteiktas valstybinės kalbos statusas, Kaune įsteigtas Lietuvos universitetas (1920–1922 m. Aukštieji kursai) – palanki terpė lituanistikos mokslams ir lituanistinei literatūrai plėtoti. Tačiau įvairių vartojimo sričių raštuose tebebuvo aktualus rūpestis normine sumaištimi. Švietimo ministerijai mėginant spręsti šį opų klausimą, tarp atliepusių inteligentų buvo ir universitete dėstytoju dirbęs P. Klimas (1920–1923):

[...] rašybos nevienodumu susirūpinusi Švietimo Ministerija 1923 m. kreipėsi į tuometinį Humanitarinių Mokslų Fakulteto dekaną¹⁵, prašydama pranešti fakulteto nuomonę

14 Nurodytame literatūros sąrašė: Juozapo Damijonaičio [Trumpa] *Lietuvių kalbos gramatika* (Vilnius [1914]), Rygiškių Jono *Lietuvių kalbos sintaksė* (Seinai, 1911) ir *Rašomosios kalbos dalykai* (Vilnius [1912]). Taip pat rekomenduoti ir šie, anuomet vertinti kaip taisyklingai parašyti, leidiniai: [redaguotos Jono Jablonskio] *Lietuvių pasakos* (Vilnius, 1905), [Prof. M. Bogdanovo] *Visuomenės įniamiai* (Vilnius, 1908), *Žemaitės Raštai* (Vilnius, 1913–1914), P. Klimo *Skaitymų knyga* (Vilnius, 1916).

15 Lietuvos universiteto veikimo apyskaitoje (1922-02-16–1924-06-15) nurodoma, kad 1922–1923 ir 1923–1924 m. m. Humanitarinių mokslų fakulteto dekanu buvo prof. M. Biržiška.

dėl vartojamųjų rašybų. Fakultetas, prieš ką galutinai sprendamas, panoro apie tai patirti platesnės visuomenės nuomonę, ir todėl tuo reikalu dekanu vardu kreipėsi į lietuvių kalbos mokytojus, rašytojus, laikraštininkus ir kitus, turinčius nuolatinio reikalo su rašomąja kalba [...]. Į tai atsiliepė visa eilė žmonių (J. Balčikonis, A. Giedraitis, M. Grigonis, A. Jakučionis, J. Laukaitis, P. Klimas [išskirta mano – D. A.-M.], Pr. Mašiotas, J. Murka, St. Naginskas, Vydūnas ir kt. (Salys, Skardžius, Talmantas 1933: 499–500; taip pat žr. RRP: 3–4).

Nors anuomet inteligentijos siūlymai kalbos tobulinimo klausimais nepasistūmėjo, intencija prisidėti prie sprendinių paieškos dar sykį patvirtino P. Klimo kryptingumą. Jo kalbinė savimonė buvo aiškiai suvokta, o kalbą jis laikė esminiu veiksniu, integruojančiu modernėjančią bendruomenę. Jo nuostatas veikė ankstyvosios patirtys ir tai veikiausiai skatino P. Klimą siekti dalyvauti visose svarbiose kalbos resursų kaupimo, tobulinimo iniciatyvose.

Apibendrinant galima skirti du P. Klimo santykio su bendrine lietuvių kalba etapus: ankstyvuoją jis išryškėjo kaip asmenybė, mąstanti apie kalbą, jos išteklių saugojimą ir puoselėjimą bei praktinę vartoseną. Jo nuoseklios ir sistemingos veiklos apraiškos – gyvosios kalbos išteklių rinkimas ir publikavimas, filologinės krypties vadovėlių rengimas (ir bendradarbiavimas rengiant), tendencingi pasisakymai kalbos tobulinimo klausimais – bent iš dalies prisidėjo prie lietuvių kalbos prestižo kūrimo ir tvarkybos nepriklausomos LR valstybės priešaušriu bei pirmaisiais nepriklausomybės metais. Vėliau P. Klimo santykis su kalba apsiribojo praktine vartoseną – rašto kalba buvo jo profesinės ir asmeninės kasdienybės dalis. Abu etapus skiria esminė permaina – diplomatinis paskyrimas į Italiją 1923 m. rugsėjį. Pakitęs veiklos laukas, fizinė distancija veikiausiai atitolino nuo svarstymų ar tam tikrų veiksmų lietuvių kalbos tobulinimo reikalu.

1.2. Asmeninė korespondencija

Būsimą žmoną P. Klimas sutiko Užsienio reikalų ministerijoje – ten B. Mėginaitė ir dirbo (Petraitytė-Briedienė 2017: 165). 1921 m. liepos 6 d. Palangos Švč. Mergelės Ėmimo į dangų Romos katalikų bažnyčioje¹⁶ porą sutuokė kunigas Juozas Tumas-Vaižgantas, Severijos Tumaitės-Mėginienės (nuotakos mamos) brolis. 1922 m. balandžio 29 d. Palangoje sutuoktiniams gimė dukra Eglė Liudvika, o 1930 m. balandžio 15 d. Paryžiuje – sūnus Petras Vytautas (Makauskytė, Gasparavičienė 2023: 151), laiškuose vadinamas Pitaliuku.

.....
 16 Įdomu, kad Klimų santuokos liudininkai buvo Sofija Smetonienė, Jadvyga Tūbelienė (neretai minimos tiriamoje korespondencijoje) ir Leopoldas Dimša, tuometinės Lietuvos atstovybės Klaipėdos krašte atstovas (Klaipėdos krašto reikalai buvo svarbus P. Klimo interesas, dažnai vertintas laiškuose).

Asmeninė P. Klimo korespondencija dažniausiai adresuota į Leisną (*Leysin*), Šveicarijos Alpėse įsikūrusią vietovę, kur B. Klimienė ilgai gydėsi plaučių ligą. Sutuoktinei kartais sugrįžtant į Lietuvą, laišškai ateidavo į Kulautuvą, Kauną. Sprendžiant iš užuominų, Klimai neretai kalbėdavosi telefonu, o kartais ištaikydavo susitikti diplomatui keliaujant.

Iš korespondencijos kyla įspūdis, kad P. Klimas buvo disciplinuotas ir nuoseklus. Atsiskyres nuo žmonos, stengdavosi kasdien aprašyti dienos įvykius ir planus, o išvykęs iš Paryžiaus siųsdavo atvirlaiškius. Rašė gana preciziškai, apgalvotai – atsiktinių rašybos klaidų pasitaikydavo retai. Laiškų forma pastovi tiek struktūra, tiek fizine raiška: iš Paryžiaus paprastai siūstas vienas lapas, prirašytas abiejose pusėse, rečiau – iš Ženevos, Lozanos, Londono, Kauno – rašyti dvilapiai. Laiškams iš Ženevos, Briuselio, Liuksemburgo P. Klimas naudojo popierių su viešbučių „Grand hotel Bellevue Genève“, „Hôtel Métropole Bruxelles“, „Grand Hotel Brasseur Luxembourg“ logotipais.

Korespondencijoje diplomatas į žmoną kreipdavosi mažybiniais maloniniais kreipiniais: paprastai – „Mano Mieliausias Broniučiuk“, pramaišiu – „Mano Mieliausias Pupyti“, „Mano Geriausias Broniučiuk“, „Mano Tu Pupa“, „Mano Mielas Broniučiuk“, „Mano Mielas Brangus Mažyti“ ir kitaip. Matyti, kad vartojami sudėtiniai kreipiniai: jie turi priklausomų žodžių, visada rašomų didžiąja raide, dominuoja įvardis „mano“. P. Klimo kreipiniams būdingos ir šios ypatybės: derinamieji vyriškosios giminės būdvardžiai ir daiktavardžiai, būdvardžiai dažnai laipsniuojami. Laiško gale visada pasirašoma: „Bučiuoju myluoju karštai. Tavo Petras.“ Jo rašto kalbos stilius – savitas ir išraiškingas, gausu trumpųjų tautosakos žanrų pavyzdžių (žr. priedą). Vaizdingai (neretai humoristiškai) nusakomas požiūris ar kuriamas tam tikras emocijos intensyvumas, pabrėžiamas aptariamasis klausimas.

Daugelį metų diplomatinėje tarnyboje Prancūzijoje dirbęs P. Klimas neišvengiamai buvo veikiamas prancūzų ir kitų kalbų. Į kalbos srautą dažnai įterpdavo prancūzų kalbos (rečiau – anglų, lenkų, lotynų, rusų, vokiečių) žodžių, posakių. Vieni iš dažniausiai asmeninėje vartosenoje įterpiamų prancūzų kalbos žodžių ar junginių: *bijou* (pranc. ‘papuošalas’, ‘brangenybė’), *chic* (pranc. ‘elegantiškas’, ‘dailus’), *gentil* (pranc. ‘malonus’, ‘meilus’), *tant mieux* (pranc. ‘juo geriau’), *tant pis* (pranc. ‘juo blogiau’). Paprastai šie žodžiai naudojami įspūdžiui sustiprinti.

Diplomato leksikoje fiksuoti pagal lietuvių kalbai įprastus darybos modelius sudaryti naujadarai: dažniausiai prie pamatinio prancūzų kalbos žodžio pridedama lietuviška galūnė arba galūnė su priesaga. Vieni iš įprasčiausių tokių naujadarų asmeninėje korespondencijoje: *dejeunuoti* (pranc. *déjeuner* – ‘pietūs’), *plaisiras* arba *plaisir’as* (pranc. *plaisir* – ‘malonumas’), o norėdamas pabrėžti atvirumą aplinkai, žmonėms P. Klimas vartojo *mondaniškumas*, *mondėniškumas*, *mondainiškas*, *mondėniškai* (pranc. *monde* – ‘pasaulis’).

Asmeninėje korespondencijoje kalbama įvairiausia tematika, bet daugiausia apie jausmus žmonai, tėvystės patirtis, diplomatinis susitikimus, pasitariama buitinių rūpesčių klausimais – namų remonto, finansų paskirstymo. Laiške sutuoktinei P. Klimas rašė, jog politiniai reikalai jai esą svetimi: „Bet tu politika neužsiimi. Tiktai pasiskaityk vis tik ką ten Hitleris pasakė Berlyne, ypač punktą 6, kur jis kalbėjo apie Lietuvą. Tai istorinis faktas, kurio reikia būti sąmoningu liudininku“ (PKLŽB II: 96–96a). Tad diplomatas stengėsi apsiriboti trumpu rūpimų politinių įvykių vertinimu, rečiau išsiplėsdavo iki platesnio ir emocingesnio pasakojimo.

Bendrai sprendžiami rūpesčiai rodo, kad Klimų šeimos santykis buvo grįstas lygiaverte partneryste. Apie tai galima spręsti iš gana netrumpų svarstymų apie namo Kaune likimą: „Tavo ekonominiai planai gal ir bus laimingesni už mano. Išsamdyti villa švedų ar kitai kuriai pasiuntinybei, zinoma, būtų mažiau rūpesnio“ (PKLŽB II: 156). Juntama, jog sutuoktinius jungė ne tik buities ir vaikų auklėjimo rūpesčiai, – drauge tai ir dvasiškai artimi žmonės. Tad neretai leidžiamasi į gyvenimo patirtimi ir istorinėmis žiniomis grįstus samprotavimus: „[D]ideli laimėjimai visada baigiasi Vaterloo“¹⁷ (PKLŽB III: 149).

Ilgametė diplomato patirtis Prancūzijoje, šalyje, pirmosios nepriklausomos LR laikotarpiu reprezentavusioje „aukštąją“, „modernią“ kultūrą (Klišienė 2017: 85), savaip paveikė P. Klimo vertinimus – suformavo lengvai pastebimą lietuviškos ir prancūziškos kultūrų skirtį jo pasaulėjautoje. Jo aprašymai reprezentuoja dviejų visuomenių netolygumą: lietuvių moterų gracingumo ar lietuviškos kulinarinės kultūros stoką, ydingą vyrų ir moterų santykį. Tačiau P. Klimo žiūra tam tikru aspektu atspindėjo to meto tradicinės lietuvių visuomenės nuostatas – anot jo, diplomatinis korpusas buvo išimtinai vyrų privilegija. Nepatvirtinus Magdalenos Avietėnaitės kandidatūros eiti diplomatės pareigas, P. Klimas laiške žmonai pasakojė: „Avietėnaitė atrašė du ilgus laiškus. Vis sielojasi dėl savo situacijos. Būtinai nori būti ministriu ir dar mini, kad vienos kelnės dar nedaro diplomato (teisybė, kad pačios kelnės nedaro, bet vistik kas yra kelnėse – reikšmės turi...)“ (PKLŽB III: 46).

Privačioje korespondencijoje P. Klimas atskleidė tam tikras diplomatinio darbo subtilybes. Rašydamas apie atsidėjimą tarnybai, jos principus, mini, jog diplomatai „pasišventę ir lyg įžadus padarę vienuoliai“ (PKLŽB I: 146a). Keičiantis pasiuntinybės darbuotojams, Stasio Girdvainio pareigas perėmus Ladui Natkevičiui, savo darbo stilių P. Klimas apibūdino gana lakoniškai: „[...] reikės daug laiko ligi supras ‘mano stilių’ – atvirą, statų ir draugišką“ (PKLŽB I: 47a). Kartais užsimenama apie diplomatinio darbo kasdienybę, kurios dalis – rašyti ilgas ataskaitas į Kauną, šifruoti „sieksnio ilgio“ (PKLŽB I: 88) telegramas, sekti Lietuvos ir pasaulio naujienas. Manytina, jog pagrindinis šaltinis, padedantis stebėti lietuviškas aktualijas, buvo dienraštis *Lietuvos aidas*. Tokią prielaidą sustiprintų laiškuose vertinamų žinių

¹⁷ Vaterlo mūšyje Napoleono kariuomenė patyrė pralaimėjimą.

gretinimas su spausdinamomis leidinyje – neretai disponuojama informacija yra identiška (žr. priedą).

Apibendrinant P. Klimo korespondenciją žmonai išryškėja, jog autorius nuoseklus: tiek struktūrinė, tiek fizinė jo laiškų raiška nekito. Dažniausiai pradėdavo mažiųjų maloninių kreipinių – „Mano Mieliausias Broniučiuk“. Asmeninėje korespondencijoje kalbama įvairia tematika: nemažai apie jausmus, tėvystės patirtis, diplomatinis susitikimus, buities rūpesčius. Kartais leidžiamasi į patirtimi grįstus pasamprotavimus, vertinami politiniai įvykiai. Aprašoma kasdienybė išplečia diplomato veiklos lauką, asmenybės bruožus. Savitas rašytinės kalbos stilius pasižymi paremiųjų gausa, dažnai tame pačiame sraute įterpiami prancūzų kalbos žodžiai, naujadarai, jungiantys tradicinį (liaudiškąjį) ir modernųjį (vakarietiškąjį) dėmenis.

2. DIPLOMATO PETRO KLIMO RAŠOMOJI KALBA

Diplomatas P. Klimas praktinėje vartosenoje orientavosi į J. Jablonskio kalbos modelį. Kalbininko autoritetą vertino, o jam mirus atvirlaiškyje žmonai rašė: „Tai prapuolė mūsų didžiausias valstybės vyras, nes jo darbas buvo viso mūsų patriotizmo pagrindas. Kas dabar betęs jo barą“ (PKLŽB I: 11). Regis, tuo metu visuomenėje tokių didžiųjų filologinių autoritetų neišryškėjo, tad kalbos praktikai daugiausia klijovėsi XX a. pirmaisiais dešimtmečiais suformuotais rašybos principais. Tačiau išanalizavus P. Klimo asmeninę korespondenciją, adresuotą žmonai, paaiškėjo, jog diplomato rašybos įgūdžius šiek tiek veikė ir to meto viešasis diskursas – tautinės krypties periodinė spauda.

Diplomato rankraštynas liudija tokius P. Klimui būdingus *rašomosios kalbos bruožus*:

Ryški grafinė ypatybė – **raidžių <ž> ir <z> įvairavimas**. Vertinamuoju laikotarpiu pramaišiu pasirenkami du diakritiniai ženklai tam pačiam rašmeniui pavaizduoti.

Pavyzdžiui, 1934 m. spalio 10 d. jis rašė: „Zmogaus ir žmonių tik gaila“ (PKLŽB I: 49). Akivaizdžiai nesisteminę vartoseną rankraštyne liudija dvejopai rašomas vietovardis – *Paryzius* ir *Paryžius*. Sugretinus 1923 m. dienoraščio įrašus matyti tolygi grafemų <ž> ir <z> vartoseną. Asmeniniame diskurse užrašytojas galėjo mažiau dėmesio kreipti į rašybos elementus, ortografija galėjo būti mašinalesnė, ne tokia apgalvota – tiesiog ankstyvesnių rankos įgūdžių, naujesnių nuostatų ir atsitiktinimų derinys (Subačius 2018: 25).

Daroma prielaida, kad P. Klimo laiškuose, kuriems būdingas intymumas, spontaniškumas, lygiagretūs grafemų <ž> ir <z> variantai atgydavo nenuosekliai, o

sąlygiškai oficialioje vartosenoje buvo kontroliuojami. Antai vertinant 1910 m. *Lietuvos žinių* redakcijai siųstą patarlių ir priežodžių rankraštį P. Klimas vartojo tik raidę <ž>. Tai rodytų, jog sąmoningai rinkosi tik to laiko bendrinėje kalboje įpras-tas grafemas, o rankos įgūdis skirti formalią ir privačią vartoseną buvo apgalvotas.

Rašant tam tikras svetimybes, **įvairavo lotynų abėcėlės raidės <x> varto-sena**. To meto lietuvių bendrinėje kalboje šios grafemos nebuvo, užtat ji buvo prancūzų alfabete.

1936-01-21: *extra* (PKLŽB II: 80a; čia ir toliau paryškinta mano – D. A.-M.); 1936-02-14: *extra* (PKLŽB II: 90a); 1934-10-07: *lux'q* (PKLŽB I: 46); 1934-10-20: *lux'as* (PKLŽB I: 58); 1934-12-03: *lux'q* (PKLŽB I: 80a); 1936-02-28: *luxusinis* (PKLŽB II: 93); 1935-05-05: *maximum* (PKLŽB II:4a); 1936-07-04: *maximu-mo* (PKLŽB II: 142); 1936-08-19: *extra* (PKLŽB II: 197a); 1937-01-19: *luxusi-nį* (PKLŽB III: 15); 1937-02-13: *maximum* (PKLŽB III: 25); 1937-08-20: *extra* (PKLŽB III: 48). Vienu atveju rašė lietuvių bendrinėje kalboje teikiama is rašmenimis – 1934-10-03: *liuksusinę* (PKLŽB I: 42). Verta atkreipti dėmesį, jog, vartojant lietuviško raidyno grafemas, įterpiamas minkštumo ženklas. Ši paraleli raidžių var-tosena vertintina kaip įvairovės estetika, sąlygota ilgametės diplomatinės veiklos.

Dviraidis <ch>, nors buvo priimtinas to meto bendrinėje kalboje, diplomato korespondencijoje **keičiamas rašmeniu <k>**. Vartosenoje retesni atvejai, kai priebalsiai <h> ir <f> atitinkamai keičiami grafemomis <j> ir <p>.

Korespondencijoje tendencingai atsisakoma anksčiau vartoto digrafo <ch>. 1934-10-15: *karakterio* (PKLŽB I: 53 a); 1934-12-16: *karaktery* (PKLŽB I: 93); 1935-02-22: *melankoliškos* (PKLŽB I: 145); 1935-07-24: *karakteriui* (PKLŽB II: 21); 1935-10-11: *karakterį* (PKLŽB II: 50); 1936-01-27: *kroniško* (PKLŽB II: 82); 1936-03-05: *karakterizuoja* (PKLŽB II: 95); 1936-03-12: *karakteris* (PKLŽB II: 100a); 1936-03-19: *karakteringa* (PKLŽB II: 108); 1936-04-27: *melankolikas, ka-rakteriai* (PKLŽB II: 123–123a); 1936-06-27: *karakterizuoja* (PKLŽB II: 133a); 1936-07-09: *psikologija, karakterį* (PKLŽB II: 154–154a); 1937-01-25: *karakteriu* (PKLŽB III: 17a); 1937-02-13: *melankoliško, melankolija* (PKLŽB III: 25–25a); 1937-02-14: *melankoliškai, melankolija* (PKLŽB III: 26–26a); 1937-08-20: *teknika* (PKLŽB III: 48); 1937-08-28: *karakteriu* (PKLŽB III: 55); 1938-03-10: *karakteris* (PKLŽB III: 85a); 1938-03-15: *karakterizuotų* (PKLŽB III: 89); 1938-07-20: *ka-rakteringu* (PKLŽB III: 116); 1938-10-20: *karakterizuoti* (PKLŽB III: 215). 1938 m. vasario 5 d. fiksuotas vienintelis atvejis, kai tiriamame rankraštyne užrašomas dviraidis <ch> – *charakteriu* (PKLŽB III: 66) – veikiau atsitiktinis.

Ankstesniame nagrinėtame P. Klimo rankraštyje – dienoraščio įrašuose – dviraidsis <ch> rašytas nuosekliai: „Iš lietuvių kolonijos čia [Italijoje] tėra be atstovybės darbininkų, artistai: Biliūnas, Jankienė (iš Amerikos) ir Landsbergis kurs mokosi architektūros“ (PKD 1923-10-05: 4–4a). Toliau dienoraštyje rašoma: „Visą laiką dabar užimtas atstovybės kasos, knygų ir archyvo tvarkymu“ (PKD 1923-10-05: 4a); „Kai pabudo terado tik tufles [batelius] ir chalata“ (PKD 1923-10-16: 5a). Digrafo <ch> vartoseną fiksuota ir 1916 m. pasirodžiusiuose P. Klimo leidiniuose. Vadovėlyje *Skaitymų knyga* rašoma: *chrestomatija* (PKSK: 3–4), *padišachas* [monarchų titulas] (PKSK: 139), *chevsurai* [etninė gruzinų grupė] (PKSK: 140), *chaos* (PKSK: 173) ir panašiai.

Daroma prielaida, kad P. Klimas asmeninėje korespondencijoje dviraidsio <ch> ilgainiui atsisakė veikiamas idėjinės tautininkų dienraščio *Lietuvos aidas* pozicijos. Tuometis leidinio redaktorius Ignas Šeinius (1933–1934), vienas iš aktyviausių lietuvių rašybos reformos šalininkų, siūlęs priimti savitą „tautiškąjį“ lietuvių rašydyną (1933: 2), siekė formuoti visuomenės tautinę savimonę. Dienraščio leidėjai, apeliuodami į kalbos puoselėtojų jausmus, kvietė permąstyti lietuvių rašto tradicijai svetimą dviraidsio <ch> vartoseną: „Mūsų raiškion skambion kalbon tas visiškai svetimas astminio pridusimo garsas įneštas tik pastaraisiais 30 metų“. Todėl 1933-ųjų spalį redakcija nurodė, kad leidyboje „išmeta astmiškąjį ch“ ([Redakcija] 1933c: 2). Mąstant apie P. Klimo biografiją ir jo rūpestį rašomosios kalbos tvarkybos ir tobulinimo klausimais, dviraidsio <ch> atsisakymą asmeninio turinio tekstuose galima laikyti tautinių nuostatų išraiška.

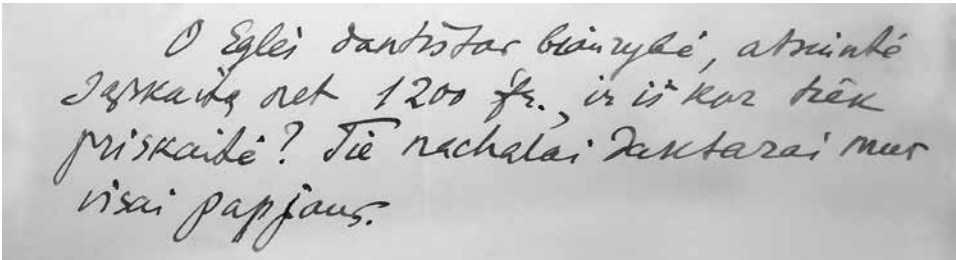
Lankstesnės pozicijos *Lietuvos aidos* redakcija laikėsi priebalsių <f> ir <h> atžvilgiu, kurios esą „neįneša mūsų kalbon tokio didelio naujumo, todėl ir pavojus iš jų menkas“ ([Redakcija] 1934: 4). Veikiausiai dėl to žodžių variantai, kai priebalsė <f> keičiama <p>, buvo reti P. Klimo vartosenoje ir yra vertintini kaip nesistemiški atvejai. Pavyzdžiui, 1935-02-02: *grapiška* (grafas → grafiška; PKLŽB I: 125); 1935-02-11: *grapas* (PKLŽB I: 134); 1936-03-17: *grapai* (PKLŽB II: 107). Arba atvejai, kai priebalsė <h> keičiama <j>. Pavyzdžiui, 1935-01-29: *jumoras* (PKLŽB I: 121a); 1937-08-11: *jumorą* (PKLŽB III: 40). Pastarojo žodžio forma buvo priimtinesnė viešajame diskurse – įvertinus dienraščio *Lietuvos aidas* 1934–1938 m. publikacijas matyti, kad žodis *jumoras* vartotas nuosekliai (retais atvejais rašyta *humoras*).

Vienu atveju priebalsių vartoseną neaiški – pavyzdžiui, 1936 m. sausio 21 d. laiške užrašytas žodžio variantas: *alhogolikas* (PKLŽB II: 80). Tai galima vertinti kaip atmainą, perimtą iš šnekamosios kalbos su *metateze*, t. y. garsų sukeitimu vietomis.

Juntama, jog diplomatas **svyravo dėl <j> rašybos** žodžiuose *biaurus* (*bjaurus*), *piauti* (*pjauti*), *spiauti* (*spjauti*).

Biaurus (ir bendrašakniuose žodžiuose). 1935-01-31: *biaurus* (PKLŽB I: 123a); 1935-03-19: *biaurybė* (PKLŽB I: 166); 1935-04-03: *biaurus* (PKLŽB I: 182); 1935-04-04: *biauru* (PKLŽB I: 183); 1935-05-03: *biaurybės* (PKLŽB II: 2); 1935-07-26: *biaurybė* (PKLŽB II: 23); 1936-01-15: *biaurybės* (PKLŽB II: 78a); 1936-03-13: *biaurūs* (PKLŽB II: 101a); 1938-02-25: *biaurus* (PKLŽB III: 80a); 1938-03-15: *biaurybės* (PKLŽB III: 89). P. Klimo nuosekliai vartojama žodžio forma buvo priimtina to meto viešajame diskurse – tai išryškėjo įvertinus 1934–1938 m. dienraščio *Lietuvos aidas* publikacijas.

Pjauti (ir bendrašakniuose žodžiuose). 1934-10-03: *pjauti* (PKLŽB I: 42a); 1934-11-19: *pjauti* (PKLŽB I: 64); 1935-01-28: *pjauti* (PKLŽB I: 120); 1935-02-05: *išpiovė* (PKLŽB I: 128); 1935-02-09: *išpiovė* (PKLŽB I: 132); 1935-02-26: *išpiovė* (PKLŽB I: 149). Bet 1934 m. gruodžio 6 d.: *pjauti* (PKLŽB I: 83); 1935-07-26: *papjaus* (PKLŽB II: 23). Matoma, kad, rašydamas šį žodį, taisė (žr. iliustr.). Įvairavimų fiksuota 1936 m. liepos 22 d. laiške: *išpjovė, pjauti* (PKLŽB II: 168–168a); 1937-01-25: *piauti, papjauti, išpiaus* (PKLŽB III: 17a); 1937-01-30: *piovimą* (PKLŽB III: 18); 1937-08-21: *išpiauti* (PKLŽB III: 49); 1938-02-14: *papjaus* (PKLŽB III: 72a). 1938 m. kovo 9 d. laiške matyti grafemos <j> atitaisymas: *pjovė* (PKLŽB III: 84), rugsėjo 21 d.: *piausto* (PKLŽB III: 192). Atitaisymai rodytų sąmoningą, neatsitiktinį grafemų pasirinkimą.



Spiauti (ir bendrašakniuose žodžiuose). 1934-12-08: *spiaudosi* (PKLŽB I: 85); 1935-02-22: *spiaudėsi* (PKLŽB I: 145); 1935-03-05: *spiaudėsi* (PKLŽB I: 155); 1935-05-04: *spiovė* (PKLŽB II: 3a); 1935-12-20: *spiaudymų* (PKLŽB II: 60); 1937-02-13: *nusispiauti* (PKLŽB III: 25); 1938-03-16: *spiaudosi* (PKLŽB III: 90a); 1938-07-17: *spiaudymai* (PKLŽB III: 113a); 1938-09-[?]: *spiaudai* (PKLŽB III: 202).

Ankstyvesniame rankraštyje – 1910 m. sudarytame trumpųjų žanrų tautosakos rinkinyje – P. Klimas rašė: „Musę prarijęs, nebeišspjausi; Nebūk nei saldus nei kartus: saldų prarys, kartų išspjaus; Kas vasarą šieno nepjauja, to žiemą avis bliauja“ (LMD I 858: 8). Tai rodytų, jog ankstyvesnės kalbinės pažiūros konkrečiu atveju buvo paremtos kalbininko Kazimiero Būgos rašybos teikiniais (Būga 1913: 361), vėlyvesnės – J. Jablonskio.

Tam tikruose **tarptautiniuose žodžiuose įterpiamas <j>**.

1938-02-02: *briljantas* (PKLŽB III: 65); 1936-02-05: *dijetą* (PKLŽB II: 86); 1935-03-13: *funkcionuoti* (PKLŽB I: 163); 1935-08-24: *kijoskuose* (PKLŽB II: 28); 1937-08-19: *komedijantas* (PKLŽB III: 47a); 1936-01-01: *kurjozišką* (PKLŽB II: 71); 1935-02-03: *kompanjonė* (PKLŽB I: 126); 1935-09-10: *kompanjonai* (PKLŽB II: 41a); 1936-04-15: *kompanjonais* (PKLŽB II: 111); 1936-07-27: *kompanjonai* (PKLŽB II: 174); 1936-08-12: *kompanjonė* (PKLŽB II: 192); 1936-08-15: *kompanjonų* (PKLŽB II: 194a); 1934-10-15: *lesbijietė* (PKLŽB I: 53); 1935-09-03: *pensijoną* (PKLŽB II: 38a); 1936-04-28: *pensijonuose* (PKLŽB II: 124); 1936-04-30: *pensijoną* (PKLŽB II: 125); 1936-06-25: *pensijone* (PKLŽB II: 132a); 1936-07-31: *pensijonų* (PKLŽB II: 178); 1936-08-15: *pensijonas* (PKLŽB II: 194); 1936-08-19: *pensijonas* (PKLŽB II: 197); 1936-08-21: *pensijoną* (PKLŽB II: 199); 1937-01-06: *pensijone* (PKLŽB III: 11); 1938-10-15: *pensijoną* (PKLŽB III: 212); 1935-10-15: *perijodas* (PKLŽB II: 54a); 1936-01-11: *perijodu* (PKLŽB II: 77); 1936-03-14: *perijode*. Bet tame pačiame laiške rašo: *periode* (PKLŽB II: 102a); 1936-03-19: *perijodais* (PKLŽB II: 108); 1936-03-21: *perijodu* (PKLŽB II: 110a); 1936-06-17: *periodas* (PKLŽB II: 127); 1936-07-16: *perijodas* (PKLŽB II: 162); 1937-08-19: *perijode* (PKLŽB III: 47a).

Nors tarptautinių žodžių rašyba aptariamam metu nebuvo aiškiai apibrėžta, tariamą priebalsį P. Klimas <j> rašė nuosekliai. 1938 m. publikacijoje įvairių kalbos vartojimo sričių įvairavimą praktinėje vartosenoje mini Pranas Skardžius: „[...] mes dar nesame galutinai nusisprendę, kur turėtų būti rašomas j: vienur rašome milijonas, bilijonas, batalijonas, o kitur bilionas, batalionas, socialistas ir t. t. Taigi bendrinės svetimybės mūsų dar įvairiai teberašomos“ (1938: 68).

Tuo metu vykstant diskusijoms dėl **priebalsių <k> ir <g> rašybos** tam tikruose žodžiuose, P. Klimas rašė nuosekliai.

1936-04-15: *dektinę* (PKLŽB II: 114); 1936-06-18: *dektinę* (PKLŽB II: 128); 1936-08-18: *dektinę* (PKLŽB II: 196); 1937-02-18: *dektinės* (PKLŽB III: 29); 1937-08-26: *džiauktumeis* (PKLŽB III: 53a); [1930]-03-15: *ekzaminas* (PKLŽB I: 28)¹⁸; 1935-01-15: *ekzotiškos* (PKLŽB I: 115); 1935-02-10: gen. *ekzistencijos* (PKLŽB I: 133); 1935-05-08: *ekzistuoju* (PKLŽB II: 7); 1935-07-30: *ekzistuoti* (PKLŽB II: 25a); 1935-08-02: *ekzotiška* (PKLŽB II: 27); 1936-02-01: *neekzistuojanti* (PKLŽB II: 85a); 1936-03-03: *ekzistenciją* (PKLŽB II: 94a); 1936-03-10: *ekzekutoriai* (PKLŽB II: 97); 1936-06-24: *ekzistuoja* (PKLŽB II: 131); 1936-07-28: *ekzistencijos* (PKLŽB II: 175); 1936-08-02: *ekzistuoti* (PKLŽB II: 179a); 1936-08-19:

.....

18 Bendrinėje kalboje teiktinu variantu siūlyta *egzaminas* ([Redakcija] 1933a: 41).

ekzotiškumas (PKLŽB II: 197a); 1936-08-27: *ekzekucijomis* (PKLŽB II: 203); 1937-02-13: *ekzistencijos* (PKLŽB III: 25); 1938-02-14: *neekzistuoja* (PKLŽB III: 72a); 1938-10-26: *neekzistuoja* (PKLŽB III: 220).

Fiksuota pavienių atvejų, kai **praktinėje vartosenoje atgydavo ankstyvieji** (iki Pirmojo pasaulinio karo įprasti) **rašybos teikiniai**.

1937-02-13: *jieškoti* (PKLŽB III: 25a; žr. iliustr.); 1938-08-04: *jieškojom* (PKLŽB III: 162a). Tai būdinga ankstesnei P. Klimo vartosenai: *Ilgą jiešmą bedrožiant, šuva kepsnį nunešė* (LMD I 858: 2); *Jieško kaip akla višta grūdo* (LMD I 858: 7). Veikiausiai neatidumo akimirkomis rinkosi prieškario vartosenai būdingesnius variantus.

Žodis *ordinas* buvo įsivyravęs gyvojoje prieškario kalboje. Todėl kalbininkai manė, jog neverta grąžinti ankstesnio varianto *ordenas* ([Redakcija] 1933a: 41). Tačiau P. Klimas dažniausiai rinkdavosi senąjį variantą. 1934-10-25: *ordenas* (PKLŽB I: 63); 1934-12-13: *ordenus* (PKLŽB I: 90); 1935-02-04: *ordeną* (PKLŽB I: 127); 1938-02-22: *ordeno* (PKLŽB III: 76a); 1938-03-11: *ordeną* (PKLŽB III: 86); 1938-04-14: *ordeną* (PKLŽB III: 104); 1938-04-15: *ordeną* (PKLŽB III: 105). Bet 1938 m. liepos 11 d.: *ordinų* (PKLŽB III: 108); [1938]-07-16: *ordiną* (PKLŽB III: 112).

Fiksuotas senosios rašybos palikimas rašant žodžius *filosofuoti*, *filosofinės*. 1937-01-06: *filozofinės*, *filozofuoti* (PKLŽB III: 11a; žr. iliustr.). Bet 1935 m. rugpjūčio 29 d.: *filosofija* (PKLŽB II: 34); 1938-09-15: *filosofija* (PKLŽB III: 186–186a). Prieš Pirmąjį pasaulinį karą viešajame diskurse dominavo variantas su priebalse <z> ([Redakcija] 1933c: 2), tačiau pirmosios nepriklausomos LR laikotarpiu leistoje periodikoje ši ypatybė fiksuota rečiau.

Fiksuoti pirmojoje Kriaušaičio (J. Jablonskio) gramatikoje (1901) siūlyti rašybos teikiniai ([Jablonskis] Rygiškių Jonas 1914: 187). 1936-04-27: *nešila* (PKLŽB II:

123); 1936-07-04: *nesęnsti* (PKLŽB II: 142a). Pastarasis užrašymas vertintinas kaip ankstyvesnio įgūdžio, naujesnių nuostatų ir atsitiktinumo derinys. 1936-07-16: *pasruva* (PKLŽB II: 162); 1937-02-15: *sęstantis, nesęsta* (PKLŽB III: 27); 1937-11-15: *išjra* (PKLŽB III: 62a); 1938-02-24: *nesukliuva* (PKLŽB III: 79a); 1938-07-17: *išjra* (PKLŽB III: 113a).

Laiko prieveiksmis (*ne*)senai, dažnas P. Klimo egodokumentikoje, buvo įprastas ir to meto šnekamojoje kalboje. Nors to meto bendrinėje kalboje siūlyta šią prieveiksmio formą keisti į (*ne*)seniai ([Redakcija] 1933b: 77).

P. Klimo rašto kalboje visą laiką įvairavo **del, del to, todel ir dėl, dėl to, todėl rašyba**. Dėl šių žodžių nebuvo sutariama: 1922 m. Rygiškių Jono gramatikoje rašyta *del, del to, todel*, o 1929 m. pasirodžiusiame 2-ajame leidime *Visuomenės įnamiai – dėl, dėl to, todėl*. Galiausiai kalbininkų pasiūlyta įtvirtinti antrąjį variantą (*dėl, dėl to, todėl*; ten pat), tačiau praktinėje vartosenoje jis nusistovėjo dar negreitai.

APIBENDRINIMAS

P. Klimas dalyvavo svarbiausiose lietuvių kalbos resursų kaupimo, tobulinimo iniciatyvose. Jo nuoseklios veiklos išraiška – trumpųjų žanrų tautosakos rinkimas ir publikavimas, filologinės krypties vadovėlių rengimas (ir bendradarbiavimas juos rengiant), kryptingi pasisakymai kalbos tobulinimo klausimais – bent iš dalies prisidėjo prie lietuvių kalbos prestižo kūrimo ir tvarkybos nepriklausomos LR valstybės priešaušriu ir pirmaisiais nepriklausomybės metais. Įvairiapusė veikla formavo suvokimą, jog bendrinė kalba, raštingumas yra esminis kiekvienos modernios visuomenės bruožas. Vėlesniu gyvenimo etapu (po 1923-ųjų) P. Klimo santykis su kalba apsiribojo praktine vartoseną – tai buvo profesinės ir asmeninės kasdienybės dalis.

Analizuojant epistolinį jo palikimą pastebėta, jog, vertindamas savojo laiko geopolitines, socialines, kultūrines realijas, dažnai tame pačiame kalbos sraute jis įterpdavo paremių, prancūzų kalbos žodžių, savų naujadarų, sudarytų pagal lietuvių kalbai įprastus darybos modelius. Taip sukūrė savitą, unikalų rašto kalbos stilių, darniai jungiantį tradicinį liaudiškąjį ir modernųjį vakarietiškojį dėmenis. Asmeninės korespondencijos analizė išplėtė diplomato kasdienės veiklos vaizdą, leido išgryninti tam tikrus asmeninius bruožus – laiškų autorius pasižymėjo nuoseklumu, disciplinuotumu.

Iš P. Klimo patarlių ir priežodžių rankraščio (1910), egodokumentikos (1923–1938) išryškėjo jo rašomosios kalbos kaita. Asmeninėje vartosenoje jam būdingas raidžių <ž> ir <z> grafinis įvairavimas, o sąlyginai formalioje ankstesnėje vartosenoje

ši rankos įgūdį jis kontroliavo. Vėliau (1934–1938) atsisakė rašyti dviraiddį <ch>, rečiau rašmenis <h>, <f> – juos atitinkamai keitė *k*, *j*, *p*. Kalbinių pasirinkimą atsisakyti dviraiddžio <ch> vertintume kaip tautinių nuostatų išraišką – ją, tikėtina, veikė griežta Lietuvių tautininkų sąjungos dienraščio *Lietuvos aidas* pozicija. Fiksuota pavienių atvejų, kai jo praktinėje vartosenoje atgydavo iki Pirmojo pasaulinio karo teikti rašybos variantai (pavyzdžiui, *išjra*, *jieškoti*, *filozofuoti*, *ordenas* ir kiti). P. Klimas stokojo nuosaikumo rašydamas žodžius *pjauti* ir *piauti*, *spjauti* ir *spiauti* – šiuos netolygumus veikė skirtingos ano meto kalbos autoritetų K. Būgos ir J. Jablonskio pozicijos.

Priedas. Paremijos¹⁹ diplomato Petro Klimo laiškuose.

Paremija	Ištrauka iš laiško
<i>Kaip seną arklį priviliojo ta kačerga.</i>	O [Bronius] Blaveščiūnas nutarė vėl vesti, gavęs divorce'ą [iš pranc. / angl. 'sutikimą skirtis'] su sena pačia. Nori vesti plė Héliard, [Juozas] Urbšio simpatiją. Nu matai kaip seną arklį priviliojo ta kačerga [1934-10-02, Paryžius].
<i>Paties Dievo ranka pavedžiota.</i>	Kaune mūsiškiai nervinasi dėl signatarų demaršo skelbimo vokiečių spaudoj ²⁰ . Net dementavo, o kas iš to? Juk demaršo nepaslėpsi, o pagaliau kodėl jis turi būti toks baisus. Mes gudresni būtume, jei patys paskelbtume, kad demaršas buvo padarytas. O dabar karščiuojamės, tarytum viskas, ką mes darome, būtų paties Dievo ranka pavedžiota. Quelle stupide vanité! [pranc. 'kokia kvaila tuštybė'] [1934-10-07, Paryžius].
<i>Laikosi kaip rato prispausta gyvatė.</i>	[Marija] Blažonytė kaip visada vaikščioja su kažkokia paslėpta pyktim prieš visą pasaulį, bet laikosi kaip rato prispausta gyvatė [1934-10-15, Paryžius].
<i>Valdžia baisiai į ragą susuko.</i>	Dėl pinigų galvos nekvaršink – kai reikės kaip nors sukrapštysim. Dabar nors mus valdžia baisiai į ragą susuko, ypač Paryžiuoj, bet darydamas ubagišką [vargingą] ekonomiką, gal kaip nors išsiversim, nors skolų turbūt negalėsiu dabar niekam apmokėti [1934-10-16, Paryžius].

19 Paremijos (gr. *paroimia* – priežodis, patarlė, sentencija) sąvoka vietoj įprasto sąvokų junginio *patarlės bei priežodžiai* pasirinkta kaip platesnė, apimanti patarles ir priežodžius, taip pat kitus jiems artimus trumpuosius pasakymus – kai kuriuos situacinius pasakymus, aforizmus, sentencijas, frazeologizmus (Zaikauskienė 2010: 97).

20 Diplomato vertinamas įvykis pažymėtas šalies dienraščiuose: „Vokiečių telegramų agentūros vakar paskelbta žinia dėl Klaipėdos konvencijos pasirašiusių valstybių demaršo, kuriuo kalbamos valstybės pareiškusios protestą, kad Lietuva sulaužiusi Klaipėdos konvenciją ir kad tos valstybės pranešusios, jog tam tikras juristų komitetas Ženevoje svarstysiąs klaipėdiečių tariamą skundą, neturi jokio pagrindo.“ Plačiau žr.: Vokiečiai skelbia... 1934: 1; Joks klaipėdieškių... 1934: 1.

<i>Ne viena duona žmogus gyvas.</i>	Jau buvau Bibliotekoje ir tikrai, nuo visų politikų atsitolinęs, pailsėjau senose kronikose ²¹ . Ne viena duona žmogus gyvas [1934-11-19, Ženeva].
<i>Mes visada buvome šunų kaulai.</i>	Vakar ilgai kalbėjau su [Maksimu] Litvinovu. Jis vis tik prieteliškas [draugiškas], bet ką jie darys, jei mes susitarsime su vokiečiais ar lenkais – sunku pasakyti. Mes visada buvome šunų kaulai [1934-11-22, Ženeva].
<i>Sena vyža rado jauną vyrą. Meilė vistik keista macis [jėga]: kol jos kas neišsemia – pati neišdžiūsta.</i>	Gi žiūrėk kokia ta Weiss gražuolė – naujavedė. Matai sena vyža rado jauną vyrą. Dabar turbūt leis „La nouvelle mariée“ [pranc. ‘naujoji nuotaka’]. Gavau pakvietimą į jos arbatą. Reiks nueiti pasveikinti su „lune de miel“ [pranc. ‘medaus mėnesiu’] – tokiam subrendime tai bent naujiena. Meilė vistik keista macis: kol jos kas neišsemia – pati neišdžiūsta [1934-12-07, Paryžius].
<i>Kaip koks gyvas sidabras</i>	Pitaliukas linksmas ir laksto po visus kambarius kaip koks gyvas sidabras. Visą dieną jis ant kojų ir niekad nepavargsta [1934-12-09, Paryžius].
<i>Neša kultūrą ant botago papliauškos.</i>	[...] Klaipėdos seimelis vėl negavo kvorumo ir niekas neišėjo ²² . Tai bus nemalonus mums dalykas. Sakys signatarai, kad mes nesugebam to krašto valdyti. Joki pasiaiškinimai čia nepadės. Faktas aršesnis už argumentus. Net jeigu tie žmonės pasiduoda vokiečių propagandai, tai matyt jie nėra lietuviai – taip galvos visi. Tos politinės priemonės, kurios, mūsų kai kurių ponų nuomone, neša kultūrą ant botago papliauškos, yra tikri barbarai mūsų atgimime. Jie užuot gero daro tik blogo: vadinamoji stipri ranka tik tada būna vaisinga, kada ji inteligentiškai stipri [1934-12-13, Paryžius].
<i>Sutrynimai į taboką.</i>	Sidzikas [Vaclovas Sidzikauskas] labai susigrauzęs savųjų piktumu, bet laikosi heroiška. Laukia apeliacijos. [...] Vis daugiau ir daugiau žmonių atsiranda, kurie ima suprasti, kad tas Sidiko sutrynimai į taboką kuo mažiausia naudingas pačiai Valstybei. Bet kas neturi tokių bėdų: c'est la vie [1934-12-29, Kaunas].
<i>Juokiasi plačia burna tokia kaip klijimo vartai.</i>	Šiandien pietavau su M ^{me} Fabre, kuri tau labai buvo nusibodusi. Buvo Cercle Interallié ²³ [Cercle de l'Union interalliée] bene 10 žmonių. Monaco ministeris su Marquise d'Ornano, [Olgertsas] Grosvaldas ²⁴ su žmona, kuri man atrodo autentiška žydė iš Briuselio ir juokiasi plačia burna tokia kaip klijimo vartai [1935-01-27, Paryžius].

21 1934 m. švietimo viceministrui Kazimierui Masiliūnui inicijavus, pradėtas rengti Lietuvos istorijai skirtas veikalas. Vienas iš leidinio autorių buvo P. Klimas (Selenis 2007: 161).

22 Klaipėdos krašto gubernatoriaus aktu 1934 m. gruodžio 13 d. vyko nepaprastoji krašto seimelio sesija. Paaikškėjo, kad dalyvavo 16 atstovų (turėjo būti 20 atstovų). Pagal seimelio statutą posėdis nebuvo teisėtas nutarimams priimti. Plačiau žr.: Lietuva nėra... 1934: 1; Seimelio sekretorius... 1934: 1.

23 Privatus pietų klubas, įkurtas 1917 m. viename gražiausių Paryžiaus dvarų.

24 Olgertsas Grosvaldas (1884–1962) – diplomatas, 43 m. dirbęs Latvijos užsienio reikalų tarnyboje (1919–1962). Buvo paskutinis nepriklausomos Latvijos pasiuntinys Prancūzijoje. Plačiau žr. [4].

<i>Viskas kas aplinkui būtų į taboką sutrinta. Ragus laužyti.</i>	Dabar visi laukiame, kas įvyks Londone ²⁵ . M ^{me} Tabonis rašo, kad viskas labai gerai sekasi ir Prancūzai su Anglais radę bendrų interesų kalbą. Atrodytų lyg vokiečiai bus prie sienos prispirti. O „Echo de Paris“ ²⁶ paskelbė baisų Gvebetsio cirkuliarą: girdi Reichas turi viešpatauti visam pasauliui ir visi vokiečiai taip susiburti į Hitlerio imperiją, kad viskas kas aplinkui būtų į taboką sutrinta. Ar tik ne Napoleono ir dar perdėti sapnai. Juo blogiau juo geriau – seniau sakydavo [Vladimiras] Puriškevičius. Tegu vokiečiai dūksta – tada ir kiti greičiau susipras jiems ragus laužyti [1935-02-03, Paryžius].
<i>Blaškausi kaip mėtomas vėjo šiaudas.</i>	[...] Tavo jau vienas laiško šešėlis, kuriam pajuntu liūdesio, man padaro dieną nesavą, sunkiai bepakeliamą. Ir blaškausi kaip mėtomas vėjo šiaudas. O kad tu čia būtum kartu – rodos viskas taip būtų lengva, gyvenimas būtų kaip kokia saulėta pavasario diena [...] [1935-03-14, Paryžius].
<i>Ant kojų lipti kaip drambliams.</i>	Kaunas tuo tarpu aliarmus lyg pergyveno ir dar mūs nebombarduoja. Užtat prancūzai didelėj isterikoj. Laikosi betgi vyriškai ir gal neduos vokiečiams ant kojų lipti kaip drambliams [1935-03-21, Paryžius].
<i>Savo kailio nekiša į kitų reikalus.</i>	Rytoj būsiu pas Tabonis lunch'o su visokiais redaktorais. Matysiuos greit ir su „Temps“ ²⁷ redaktorium. Bet ką tas padės! Vistik tos didžiosios valstybės savo kailio nekiša į kitų reikalus [1935-03-29, Paryžius].
<i>Kaip kaimo veršelis.</i>	Apie vyrus – ką gi tau bepasakosi: jie visi stilingi pagal [Stasio] Girdvainio mierelės [didumas, aukštumas, storumas]. Vyrai lengviau pasiduoda civilizacijos lazda. Man kiek jau buvo ir nejauku: aš atrodžiau kaip kaimo veršelis [1935-05-07, Kaunas].
<i>Bambą kaitina.</i>	Kaip matai, mano atostogos jau nuėjo velniop. Bepigu [Broniui Kaziui] Balučiu, kurs tris mėnesius bambą kaitina ir nieks iš jo už tai nieko nereikalauja [1935-07-25, Paryžius].
<i>Viskas teka kaip užakusioj upėj.</i>	Šiaip nieko verto minėti. Viskas teka kaip užakusioj upėj. Ir kai kokia lydeka pasipurto, tai visa bala baisiai ima judėti, bet tai tik dėl to, kad labai jau buvo rami ir sustingusi [1935-08-30, Kaunas].

.....
 25 1935 m. vasario 2 d. prasidėjo derybos Londone, kur anglų ir prancūzų politikai svarstė Europos saugumo klausimus. Siekta sudaryti visuotinę ginklavimosi suvaržymo sutartį, ribojančią Vokietijos galią. Plačiau žr. Svarbus momentas... 1935: 1.

26 *L'Écho de Paris* – prancūzų dienraštis, leistas 1884–1942 metais.

27 *Le Temps* – prancūzų dienraštis, leistas 1861–1942 metais. Po Pirmojo pasaulinio karo tapo neoficialiu Quai d'Orsay leidiniu.

<i>Kaip žuvis ant ledo.</i>	Pas mus čia daug rūpesnių. Reikia ieškoti naujų kelių prūsų politiškai Klaipėdoje ir bendradarbiavimui su Anglija ir kitais signatarais, nes kitaip mus tie barbarai mės be niekieno užuojautos. O ir vidaus padėti[s] pas mus „déplorable“ [pranc. ‘apgailėtina’], jau nekalbant apie finansus. Gal dar niekad nebuvo mums taip bloga. Mes blaškomės kaip žuvis ant ledo [1935-09-18, Ženeva].
<i>Lietuviai sako, kad iš bezdalų nė virvės nenuvysi.</i>	Buvau šiandien klausyti Sariant Parlamente – kalbos kietos, patetingos vis prieš tą vokietį, o kai reikės ką padaryti, tai visas pafosas užklus už anglo nusibezdėjimo: c’est ça cequi a empêché la gloire française de monter jusqu’aux cieux [pranc. ‘būtent tai neleido prancūzų šlovei pakilti į dangų’]. Nors lietuviai sako, kad iš bezdalų nė virvės nenuvysi [1936-03-10, Paryžius].
<i>„Siauresnė“ už adatos šiknelę.</i>	Rašo Barbė [Barbora Lesauskienė], kad Adolfo [Klimo] vaikai serga škarlatina [dab. skarlatina] ir tik dėl to giminių nepriima. Ačiu Dievui kad tik dėl to. Jūs mano pusės nemėgstate: tai visų moterų manque d’indulgence [pranc. ‘atleidumo stoka’], „nes jų širdis siauresnė“ už adatos šiknelę. O aš pvz. be galo myliu tavo pusę, nors ir maniškiai man negali būti tolimi [1936-03-13, Paryžius].
<i>Kits kitą pažino ir ant alaus pavadino. Kaip ant sviesto.</i>	Vakar buvau Senate. Visi žili vakarykščiai katalikai ir geri buržujai kuo meiliausiai sveikinas su [Léonu] Blumu ²⁸ ir net tokį kniksą padaro, tarytum norėtų pabučiuoti tam „arkliui“ į ausį. Senis [Josephas] Caillaux ²⁹ , kurio sprandas rodos buvo galutinai sukietėjęs baltai išsprosintoj apikaklėje ir surembėjęs burgundo [Burgundijos vyno] iššauktame artritizme, dabar brač taip mikliai sukinėjosi apie žydelį jį už rankovės glostydamas, kad galėjai pamanyti, jog du „traîtres“ [pranc. ‘apgavikai’] kits kitą pažino ir ant alaus pavadino. Visas Senatas dabar pasidarė socialistiškas. Matyti tiems seniems patinka rasti „un petit complément à leur décrépitudes“ [pranc. ‘šiokį tokį menkavertiškumą’]. Blumo įstatymai darbininkų naudai praeina kaip ant sviesto. Prancūzijos politikai išmintesni už mūsų. Opoziciją jie daro tik tol, kol jie tikisi laimėti. O kai mato, kad nieko neįveiks, tai jie eina į bendrą darbą. Kada mūsų šikniai išmoks būti politikais? [1936-06-18, Paryžius]

.....
28 Léonas Blumas (1872–1950) – pirmasis socialistas ir pirmasis žydas, tapęs Prancūzijos premjeru. 1936–1937 m. vadovavo Liaudies fronto koalicinei vyriausybei, kuri nepaisydama didelio pasipriešinimo, įvedė 40 valandų darbo savaitę, užtikrino mokamas atostogas ir kolektyvines derybas. Plačiau žr. [5].

29 Josephas Caillaux (1863–1944) – Prancūzijos valstybės veikėjas. 1937 m. padėjo nuversti L. Blumo Liaudies fronto vyriausybę. Plačiau žr. [6].

<i>Kaip didžiųjų ponų šuniukai, loja kaip ponams patinka.</i>	Vakar vakare tarėmės su Baltais ³⁰ , bet jie, kaip didžiųjų ponų šuniukai, loja kaip ponams patinka. Aš esu tikras, kad jei mus kas nors okupuotų, tai pirmi tą okupaciją pripažintų mūsų tie mažieji prieteliai [draugai]. Pas bambizas ³¹ moralė pasibaigia aklojoj žarnoj, o gal net ten ir prasideda... [1936-06-30, Ženeva].
<i>Laikėsi kaip kuolą prarijęs.</i>	Vakar posėdžio „curiosité“ [pranc. ‘įdomybė’] buvo Negus ³² . Pirmą kartą po Napoleono laikų imperatorius, karalių karalius, įėjo į posėdį kaip paprastas savo šalies delegatas. Jis atsisėdo pora suolų prieš mus su savo svita. Labai nusivylėme, kad jis toks mažas, ne taip kaip tat turėjo atrodyti pagal fotografiją. Laikėsi kaip kuolą prarijęs. Matyti, tokia „dignité“ [pranc. ‘ori’] maniera. [...] kalba tikrai gera. Jis apeliavo į 52 tautas gelbėti užpultą (barbariškai) seną laisvą tautą. Bet ką tas padės? Kaip poteries priminė mums Negus visas mūsų pareigas, pažadus etc. O mes sėdėjome ir jautėme, kad ir su mumis gali taip atsitikti [1936-07-01, Ženeva].
<i>Kailį išpėrė. Gavo pamokslą iš kitų didelių žuvų.</i>	Turėjau satisfakcijos, kai Lenkui kailį išpėrė iš pradžių ispanas už tai, kad [Józefas] Beckas sumanė pats savo „suverene valia“ (chorują ne wielkiego pana! [lenk. ‘nedidelio pono liga’]) nuimt sankcijas italams ³³ . Paskui prie ispano visai formaliai prisidėjo Prancūzas ir Anglas (taigi „wielkie mocarstwo“ [lenk. ‘didelė galia’] gavo pamokslą iš kitų didelių žuvų už insubordination [angl. ‘nepaklusnumą’]) [1936-07-06, Ženeva].
<i>Pragaro dugną pabildinti.</i>	Nu ir kaip man po to būti ramiam! Šitaip uliavoti, šitaip per naktis dūkti – nugi ir lignonis. Kaip delto tos moterys, be vyro rūpestingos akies, gali greit pragaro dugną pabildinti [1936-07-10, Paryžius].
<i>Viena ranka sveikina [...], o kita duoda įsakymus [...].</i>	[Adolfas] Hitleris irgi, kaip čionykščiai vokiečiai tvirtina, jau išpjovė tėvynės labui apie 40.000 vokiečių kaip paršelių ir dar 210.000 laiko kandidatais į skerdyklas. Tie diktatoriai tai tikri patriotai – viena ranka sveikina moteris ir vyrus, kurie gamina vaikus, o kita duoda įsakymus piauti tai koncentracijos stovyklose, tai Etiopijoje [1936-07-22, Paryžius].

-
- 30 1935 m. birželio 1 d. Paryžiuje buvo įsteigtas Prancūzijos-Baltijos komitetas, siekęs stiprinti politinius, ekonominius ir kultūrinius ryšius. Plačiau žr.: Baltijos tautos... 1935: 1; Baltijos valstybės... 1935: 3.
- 31 Žodžio *bambizas* semantinio lauko aprašymą istoriniame bei kultūriniame kontekste teikė kultūros antropologas ir žurnalistas Virginijus Savukynas. Plačiau žr. Savukynas 2009.
- 32 Negus-Haile Selassie I (1892–1975) – Etiopijos imperatorius (1930–1974). 1935 m. Italijai įsiveržus į Etiopiją, vadovavo pasipriešinimui. 1936 m. birželio 30 d. Ženevoje kreipėsi pagalbos į Tautų Sąjungą. Plačiau žr. [7]; Negaus kalba... 1936: 2.
- 33 Kalbama apie italų užpultą Etiopiją. 1936 m. pavasarį okupavus Etiopiją, Tautų Sąjunga paskelbė Italiją šalimi agresore ir pritaikė ekonomines sankcijas.

<i>Viskas eina kaip iš dūmo.</i>	Šiandien turėjau pas save visus Baltus. [Olgertsas] Grosvaldas grįžo iš Rygos motiną palaidojęs. Labai giriasi Latvijos tvarka ir ramybe. Girdi viskas eina kaip iš dūmo. Greit Latvija turbūt bus kultūringiausias kraštas pasaulyje... [1936-07-30, Paryžius]
<i>Zmogus tikrai gali susisukti į virvę. Iš visų galų galvas rodyti.</i>	Berods, Eglė per 3 savaites vos 500 gr. priaugo. Ačiū Dievui kad nors tiek, nes tokioj darganoj zmogus tikrai gali susisukti į virvę. Vieną dieną tepabuvau ir jau ėmė reumatizmai iš visų galų galvas rodyti [1936-08-03, Hulgatas].
<i>Iš kelio iškrypęs, iš vežės išvažiuavęs.</i>	Ką veiksime dar nežinau toje dykumoje. Vakar vakare apėjome uolas, dabar atsikėlę mėginsime pavaikščioti į kitą galą, o paskui ziūrėsime. Veikti nėra ko. Atostogos turi būti atostogos [...]. Kai laiškų iš niekur neturime, tai atrodo, kad išvažiuavome kur į Grvenlandą [Grenlandiją] pas eskimus. Tiek tuo tarpu. Niekad taip nesi zmogus iš kelio iškrypęs, iš vežės išvažiuavęs kaip atostogose [1936-08-05, Treburdenas].
<i>Kaip senas arklys: turi daug valgyti ir daug ilsėtis...</i>	Natk. [Ladas Natkevičius] ir „jo ponias“ jau vėl pavargo ir išsiprašė dar 3 dienas atostogų ligi antradienio. Tegu ilsisi, kaip senas arklys: turi daug valgyti ir daug ilsėtis... [1936-09-12, Paryžius]
<i>Paleisti į upę.</i>	Seimas Lietuvoj jau ima kiek „suverenų“ liga sirgti. Jau net yra Vyri-ausybei sunkumų, bet tai visai normalu ³⁴ . Seimas nori, anot Loz. [Stasio Lozoraičio], išlaikyti visus Vado principus, bet paleisti į upę Tubelį [Juozą Tūbelį]. Kodel? Sunku pasakyti. Toks ūpas ir tiek [1936-09-21, Ženeva].
<i>Vaikščiojam užtat persimetę arba kaip arkliai šviežių dobilų apsiėdę.</i>	Šios dienos ³⁵ dabar pas mus nuo ryto ligi vakaro, o kartais ir ligi 3 val. nakties, kasdien eina vakchanalijose [bakchanalijose]: pietaujama, vakarieniaujama ir posėdžiaujama, vizitaujama kaip dar niekad. Ir visur duoda supuvusių kurapkų – pilvas per dieną ir naktį kovoja su ta „padliena“ [maitos mėsa] ir neapgali. Vaikščiojam užtat persimetę arba kaip arkliai šviežių dobilų apsiėdę [1936-09-30, Ženeva].
<i>Pieno gal ir duotų, bet gracijos kaip iš ožio taukų.</i>	Sveikink visas laibas kojas – čionai tarp delegačių visos kaip „bonnes vaches de race“ [pranc. ‘geros veislės karvės’] – pieno gal ir duotų, bet gracijos kaip iš ožio taukų [1936-09-30, Ženeva].
<i>Per šiaudus grūdų nepamato.</i>	Moterys yra per daug „mesquines“ [pranc. ‘smulkmeniškės’] – jos niekad per šiaudus grūdų nepamato. Ir visą amžį „chnykajut“ [rus. ‘verkšlena’] dėl niekingiausių niekų, o esencialų [esminių] dalyką pražiopso arba net užmuša [1937-01-13, Paryžius].

34 Pirmasis IV Seimo posėdis vyko 1936 m. rugsėjo 1 d. Pirmiesiems Seimo narių susirinkimams vadovavo Ministro Pirmininko J. Tūbelio paskirtas laikinasis Prezidiumas. Rugsėjo 23 d. posėdyje buvo suformuotas nuolatinis 5 narių, aktyvių tautininkų, Prezidiumas.

35 1936 m. rugsėjo 21 d. Ženevejo prasidėjo 17-oji eilinė Tautų Sąjungos sesija. Plačiau žr. Prasadė-jo... 1936: 1.

<i>Kaip apie vaškinę žvakę musės.</i>	Tiesa, vakar buvau pas Pierre Benoit ³⁶ arbatoj – vienintelis Ekscelencija – ir todėl visos Valery, Mangin'o, Daudet'o ³⁷ etc. etc. dukterys suko apie mane kaip apie vaškinę žvakę musės [1937-01-19, Paryžius].
<i>Nei saulė neims temti, nei mėnulis į kitą pusę suktis.</i>	Tik vieno daikto aš negaliu suprasti – tai kam manęs klausi ką daryti. Tu esi „maître de toi – mème“ [pranc. 'pati sau šeimininkė'], tu darai viską, kas tau reikia ir kas tau patinka. Aš nieko nežinau ir nieko negaliu patarti. Jei tau atrodo, kad Pitaliukui reikalinga dar pabūti – gerai; jei atrodo, kad ne – irgi gerai. Jei tu nori važiuoti – gerai, jei nori pasilikti – irgi puiku. Pagaliau ar padarysi taip ar kitaip – dėl to nei saulė neims temti, nei mėnulis į kitą pusę suktis [1937-01-21, Paryžius].
<i>Kaip Lietuvoj bobos šventoriuje per atlaidus.</i>	Šit aš po pietų su dviem Karaliais – vienas kaip Aigipto Ramses II, o antras kaip Toutank-Amonas; tik toks skirtumas, kad švedas dar atrodo senesnis už mumiją ³⁸ , o Leopoldas ³⁹ ne tik neturi 1001 žmoną, bet nė vienos. Užtai labai aptukęs ir negražus! [...] mumijai išėjus, atėjo Belgų apolonas ir atsistojo vidury salės, o mes visi žąsele viens po kito ėjom prie jo ir spaudėm ranką, nėvieno zodžio netardami. Ponios kai kurios tokį gilų padarydavo reveransą, kad visai asloje atsitūpdavo. Ypač ponia Laroche ⁴⁰ , pranc. ambasadorienė, kurios krutinės maždaug lygumoje su bamba, o nosis tokia ilga ir smaila kad būdama pati visai žliba rodosi ims ir įkiš ją tau kur į negerą vietą. Ji visai atsitūpė – bet nemačiau ar ir kojas ištiesė, kaip Lietuvoj bobos šventoriuje per atlaidus [1937-02-03, Briuselis].
<i>Kratinyš – siūta ir lopyta.</i>	Lesauskai jau savo namuose – bet visi kampai dar pilni darbininkų: niekas dar neatvesta į tvarką. [...] Šiaip labai jauku! Kaip remontai baigsis (jei baigsis) bus labai gera ten pabūti. Kambarių daug, nors ir neperdideliausi. Tik zinoma bus galvosukio kaip kiekvieną kambarį mebliuoti [pranc. <i>meubler</i> – 'įrengti']. Tuo tarpu kratinyš – siūta ir lopyta [1938-02-02, Kaunas].
<i>„Žmogus šaudo – velnias kulkas gauda“.</i>	Ir aš gavau per Paryžių laiškėlį iš [Jadvygos Tūbelienės] Tubelienės, kuri kviečia apsigyventi pas ją ir sykiu atvykti pailsėti į Locarno. Zinoma, tai būtų labai gera ir aš manau, kad ir Tau ten klimatas nebūtų perpiktas. Bet „žmogus šaudo – velnias kulkas gauda“ [1938-02-15, Kaunas].

36 Pierre'as Benoît (1886–1962) – prancūzų rašytojas.

37 Spėjama, kad laiške minimas prancūzų poetas ir filosofas Paulis Valéry (1871–1945), rašytojas ir politikas Léonas Daudet (1867–1942), trečiasis – neidentifikuotas.

38 Gustavas V (1858–1950) – Švedijos karalius.

39 Leopoldas III (1901–1983) – Belgijos karalius, kurio iniciatyva Belgija išstojo iš gynybinės sąjungos su Prancūzija ir Lokarno sutartis pasirašiusių šalių grupės (Vokietija, Prancūzija, Belgija, Italija ir Didžioji Britanija).

40 Veikiausiai minima Pauline Laroche – ambasadoriaus ir rašytojo Jules'io Laroche'o sutuoktinė.

<p><i>Kaip išprausta avis.</i></p> <p><i>Keliasi kaip milžinas.</i></p>	<p>Kaunas po Maskvos⁴¹ tai kaip išprausta avis, žmonės kaip aristokratai prieš „černuju čern“ [rus. ‘tamsiausią tamsą’] – tu negali suprasti, kas tai yra ta nauja Rusijos jūra, kuri tarytum visus žmones paskandino dumble. Bet jie eina pirmyn gana tvirtai ir keliasi kaip milžinas. Bet šiandien dar ten skurdu ligi pasibaisėtinumo [...] [1938-02-15, Kaunas].</p>
<p><i>Kaip suskilusios puodynės.</i></p>	<p>Vakar su [Broniumi Kaziu] Balučiu buvome [Antano] Račiūno Trijuose Talismanuose⁴². Muzika labai gera – paprasta, nuosaiki ir beveik klasiška. Bet dainavimas ir tt., o ypač baletai smarkiai sumenkėję. Dar tik [Antanas] Sodeika atlaiko rangą savo jėga. Kiti – [Marijona] Rakauskaitė, [Aleksandras] Kutkus, [Marija] Lipčienė – kaip suskilusios puodynės, įkyriai ausį režia. O šokikės visai nepaiso ritmo. Paryžiškio [Liudo] Truikio (dabar Marijonos užtupio⁴³) dekoracijos labai gražios ir drąsios [1938-02-19, Kaunas].</p>
<p><i>Kaip sekminių karvė.</i></p>	<p>[domios buvo ir Karalienės [Elžbietos]⁴⁴ svitos damos: baisus Chameau duchesse de Northumberland [pranc. ‘Nortumberlando hercogienės kupranugaris’], vyriausioji dvaro dama: ji didelė, veidas neinteligentiškas, apsikorusi deimantais kaip sekminių karvė lapais, be skonio, be gracijos [1938-07-20, Paryžius].</p>
<p><i>Kaip gaidys uodegą parietęs.</i></p>	<p>Publika buvo labai parinkta: partery visi akademikai ir profesoriai, balkone deputatai ir profesoriai, I-ose ložose karaliai ir mes. [...] Nauja buvo, kad atlydėjo ir išlydėjo su kandeliabrais su vaškinėmis žvakėmis du Liudviko XIV livrėjomis aprengti šveicoriai. O paskui Lozè... kaip gaidys uodegą parietęs [1938-07-21, Paryžius].</p>

PADĖKA

Nuoširdžiai dėkoju prof. dr. Jonui Vaičėnioniui, inspiravusiam straipsnio publikavimą, prof. dr. Giedriui Subačiui ir dr. Daliai Zaikauskienei, pasidalijusiems vertiniais patarimais. Dėkoju recenzentams už taiklias pastabas.

41 1938-ųjų vasario mėnesio antrąją savaitę P. Klimas lankėsi Maskvoje.

42 1936 m. vasario 19 d. Valstybės teatre (dab. Kauno valstybinis muzikinis teatras) pastatyta kompozitoriaus Antano Račiūno opera „Trys talismanai“.

43 Dabartinėje kalboje rečiau vartojamo termino *užtupys* (*užtūpys*, *užtūpis*) reikšmė aiškinama dvejopai: trečias našlės vyras arba nuėjęs į žmonos ūkį vyras (LKŽe: užtūpys).

44 Elizabeth Angela Marguerite Bowes-Lyon (1900–2002) – Didžiosios Britanijos karalienė, plačiau žinoma kaip Karalienė Motina.

ŠALTINIAI

- [„Aušrinės“ redakcija] 1910. „Patarlės ir priežodžiai“, *Aušrinė* 6, p. 30.
- Baltijos tautos... 1935. „Baltijos tautos savo tradicijomis ir gajumu yra stiprios“, *Lietuvos aidas* 125 (2388), birželio 1 d., p. 1.
- Baltijos valstybės... 1935. „Baltijos valstybės artėja į Prancūziją“, *Lietuvos žinios* 125 (4808), birželio 3 d., p. 3.
- Būga Kazimieras 1913. „Del mūsų rašybos“, *Draugija* 76, p. 361.
- Iš širdies... 2019. *Iš širdies ir tikru reikalu... Juozo Tumo-Vaižganto šeimininė korespondencija*, parengė Aistė Kučinskienė, Jurgita Žana Raškevičiūtė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- [Jablonskis Jonas] Rygiškių Jonas 1911. „Kalbos dalykai (Šių dienų rašomosios kalbos reikalams)“, *Viltis* 126 (611), p. 2, 3.
- [Jablonskis Jonas] Rygiškių Jonas 1914. „Rašybos dalykai“, *Viltis* [nemokamas mokslo ir literatūros priedas] 5–6, p. 187.
- Joks klaipeidiškių... 1934. „Joks klaipeidiškių skundas, o tik Meyerio fabrikatas: vokiečių telegramų agentūros prasimanymai“, *Lietuvos aidas* 224 (2191), spalio 2 d., p. 1.
- [Klimas Petras] Vabalėlis 1910. „Patarlės“, *Aušrinė* 5, p. 22–23.
- Klimas Petras 1915. „Nauji latinizmo skelbėjai“, *Lietuvos žinios* 40, balandžio 10 (23) d., p. 2.
- [Klimas Petras] P. Kl. 1918. „Mūsų kalba“, *Lietuvos aidas* 18 (66), vasario 9 d., p. 1–2.
- LGLRV – Liūdo Giros *Lietuvių rašybos vadovėlis*, Vilnius: „Žinyno“ leidinys, 1918.
- Lietuva nėra... 1934. „Lietuva nėra nukrypusi nuo savo tarptautinių pasižadėjimų: gubernatoriaus Navako kalba“, *Lietuvos aidas* 284 (2251), gruodžio 13 d., p. 1.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*: pataisyto *Lietuvių kalbos žodyno* (1–20, 1941–2002) elektroninė versija (www.lkz.lt).
- LMD – Lietuvių mokslo draugijos rankraščiai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyne.
- Negaus kalba... 1936. „Negaus kalba Ženevoje“, *Lietuvos aidas* 296 (2912), liepos 1 d., p. 1.
- PKD – Petro Klimo dienoraštis, 1923–1939, [Roma], *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 1807, ap. 2, b. 1, l. 1–19.
- PKLKS – *Lietuvių kalbos sintaksė*, Rygiškių Jono [Jono Jablonskio] sintaksės turiniu naudodamasis parašė P. Klimas, Vilnius: M. Kuktos spaustuvė, 1915.
- PKLŽB I – Petro Klimo laišakai žmonai Bronislavai, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 1807, ap. 2, b. 12, l. 1–192.
- PKLŽB II – Petro Klimo laišakai žmonai Bronislavai, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 1807, ap. 2, b. 13, l. 1–221.
- PKLŽB III – Petro Klimo laišakai žmonai Bronislavai, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 1807, ap. 2, b. 14, l. 1–227.
- PKSK – *Skaitymų knygalietuvių kalbos pamokoms*, suruošė P. Klimas, Vilnius: M. Kuktos spaustuvė, 1916.
- Prasidėjo... 1936. „Prasidėjo Tautų S-gos pilnaties sesija“, *Lietuvos aidas* 433 (3049), rugsėjo 22 d., p. 1.
- [Redakcija] 1918. „Visiems, kas nori gimtosios kalbos geriau pasimokyti“, *Lietuvos aidas* 22 (70), p. 4.
- [Redakcija] 1933a. „Klausimų kraitelė“, *Gimtoji kalba* 3, p. 41.
- [Redakcija] 1933b. „Klausimų kraitelė“, *Gimtoji kalba* 5, p. 77.
- [Redakcija] 1933c. „Kodėl nevartojame ch“, *Lietuvos aidas* 238 (1910), p. 2.
- [Redakcija] 1934. „Laboko apologija [slaviškajam ch]“, *Lietuvos aidas* 46 (2013), vasario 26 d., p. 4.
- RRP – *Rašybos reformos projektas*, Kaunas: Sakalo b-vė, 1933.
- Salys Antanas, Skardžius Pranas, Talmantas Jurgis 1933. „Rašybos reformos projektas“, *Židinys* 5–6, p. 499–500.

- Seimelio sekretorius... 1934. „Seimelio sekretorius mitinguoja“, *Lietuvos aidas* 285 (2252), gruodžio 14 d., p. 1.
- Skardžius Pranas 1938. „Kai kurių bendrinių svetimybių rašymas“, *Gimtoji kalba* 5 (55), p. 68.
- Svarbus momentas... 1935. „Svarbus momentas Europos politikoj. Vokietija turės atsakyti: taip ar ne“, *Lietuvos aidas* 30 (2293), vasario 5 d., p. 1.
- Šeinius Ignas 1933. „Rašybos problemos“, *Lietuvos aidas* 272 (1944), lapkričio 30 d., p. 2.
- Vokiečiai skelbia... 1934. „Vokiečiai skelbia žinias apie Klaipėdos konvencijos signatarų demaršą“, *Lietuvos žinios* 224 (4610), spalio 2 d., p. 1.
- VVLKP – Vidūnas. *Vadovas Lietuvių kalbai pramokti*, Tilžė: „Rūta“, 1912.

INTERNETO ŠALTINIAI

- [1] „Lietuvos valstybininkui, diplomatui, istorikui Petru Klimui – 130“, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (<https://virtualios-parodos.archyvai.lt/virtualios-parodos/34/lietuvos-valstybininkui-diplomatui-istorikui-petru-klimui-130-lcva/exh-216>).
- [2] „Petras Klimas – Lietuvos diplomatas ir istorikas, likęs ištikimas savo idealams“, *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka* (<https://parodos.lnb.lt/exhibits/show/petras-klimas>).
- [3] „Petro Klimo (1891–1969) veiklos ir gyvenimo akimirkos“, *Kauno technologijos universiteto biblioteka* (<https://biblioteka.ktu.edu/virtualios-parodos/petro-klimo-veiklos-ir-gyvenimo-akimirkos-2/>).
- [4] „Olģerds Pēteris Frīdrihs Grosvalds“, *Time& Note* (<https://timenote.info/lv/Olģerds-Grosvalds#memories>).
- [5] „Léon Blum“, *Encyclopedia Britannica* (<https://www.britannica.com/biography/Leon-Blum>).
- [6] „Joseph Caillaux“, *Oxford Reference* (<https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095541600>).
- [7] „Haile Selassie I“, *Encyclopedia Britannica* (<https://www.britannica.com/biography/Haile-Selassie-I>).

LITERATŪRA

- Bukaitė Vilma 2011. „Dantė dar nenumirė ir gali tęsti savo darbą neangažuodamas fantazijos“ – Petro Klimo laišakai iš sovietinių lagerių“, *Lituanistica* 57.1 (83), p. 42–53.
- Bukaitė Vilma 2016. *Nepriklausomybės Akto signataras Petras Klimas*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
- Bukaitė Vilma 2017. „Petras Klimas Lietuvių konferencijoje: rengėjas, dalyvis, metraštininkas“, *Nepriklausomybės sąsiuviniai* 3, p. 3–11.
- Haugen Einar 1972. *The Ecology of Language*, California: Stanford University Press.
- Kašėtienė Rasa 2018. „Smulkioji tautosaka signataro Petro Klimo gyvenime“, *Tautosakos darbai* 56, p. 156–168.
- Kavaliauskas Vilius 2017. *Petras Klimas: visada ieškokau Lietuvos*, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
- Klimas Petras 1990. *Iš mano atsiminimų*, Vilnius: Lietuvos enciklopedijų redakcija.
- Klišienė Neringa 2017. „Laiškai iš Paryžiaus – prancūzų kultūros recepcija tarpukario Lietuvoje“, *Acta litteraria comparativa* 8, p. 85–101.
- Makauskytė Irena, Gasparavičienė Sigita 2023. „Petras Damijonas Klimas“, in: *Signatarų genealogijos: 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos nepriklausomybės akto signatarai*, Kaunas: Pasaulio lietuvių centras, p. 149–163.
- Petraitytė Astrida 2017. „Sugrįžtantys mūsų didieji, šįkart – Petras Klimas“, *Draugas: menas, literatūra, mokslas* 29, p. 2.

- Petraitytė-Briedienė Asta 2017. „Diplomato žmonos portretas“, *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos* 1–2 (23–24), p. 161–173.
- Pupkis Aldonas 2019. „Lietuvių kalba valstybėje. Iš tarpukario patirties“, *Gimtoji kalba* 1, p. 1–16.
- Raila Eligijus 2016. „Lietuvių kalbos normintojai ir norminimo praktikos“, in: *Lietuvių kalbos ideologija: norminimo ir galios istorija*, sud. Loreta Vaicekauskienė ir Nerijus Šepetyš, Vilnius: Naujasis Židinys-Aidai, p. 113–129.
- Savukynas Virginijus 2009. „Bambizo reikšmių beieškant“, *Liaudies kultūra* 3 (126), p. 17–27.
- Selenis Valdas 2007. „Rengiant antrąjį ‘Lietuvos istorijos’ leidimą: du Petro Klimo laišakai Adolfui Šapokai“, *Lietuvos istorijos metraštis* 2, p. 161–166.
- Subačius Giedrius 2004. „Standartinių (bendrinių) kalbų istorijos chronologija“, *Metmenys* 84, p. 97–115.
- Subačius Giedrius 2018. *Simono Daukanto Rygos ortografija (1827–1834)*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Venckienė Jurgita 2022. „Valstybinė lietuvių kalba: teisės aktų nuostatos tarpukariu“, *Bendrinė kalba* 95, p. 9–24.
- Voverienė Ona 2006. „‘Lietuvos aido’ šimtmečiui: Petras Klimas – pirmasis ‘Lietuvos aido’ redaktorius ir laikraščio ugdytojas“, *Lietuvos aidas* (<https://www.aidas.lt/lt/lietuvos-aido-simtmeciui/article/17261-09-05-petras-klimas-pirmasis-lietuvos-aido-redaktorius-ir-laikrascio-ugdytojas>).
- Zaikauskienė Dalia 2010. „Lietuvių paremiųjų funkcijos. Teorinės pastabos“, *Tautosakos darbai* 40, p. 97–107.